

Fakulti Bahasa dan Komunikasi

**PERBEZAAN SISTEM FONOLOGI ANTARA DIALEK
MELAYU SARAWAK, SARIBAS DAN DIALEK MELAYU
SARAWAK, KUCHING**

**Sharifah Katikah Binti Wan Samsudin
(53766)**

**Sarjana Muda Sastera dengan Kepujian (Linguistik)
Universiti Malaysia Sarawak**

2017

**PERBEZAAN SISTEM FONOLOGI ANTARA DIALEK MELAYU SARAWAK,
SARIBAS DAN DIALEK MELAYU SARAWAK, KUCHING**

oleh

**Sharifah Katikah Binti Wan Samsudin
(53766)**

Projek tahun akhir ini dihantar sebagai memenuhi salah satu keperluan untuk
Ijazah Sarjana Muda Sastera dengan Kepujian (Linguistik)
Fakulti Bahasa dan Komunikasi
Universiti Malaysia Sarawak

2017

Perkara Depan Projek Tahun Akhir No 2: Pengisytiharan Keaslian Kerja

Final Year Project Front Matter No. 2: Declaration of Original Work

UNIVERSITI MALAYSIA SARAWAK

Sila tandakan/*Please tick*

(√)

Projek Tahun Akhir/

Final Year Project

Sarjana/*Masters*

PhD

/

PENGAKUAN KEASLIAN HASIL KERJA

DECLARATION OF ORIGINAL WORK

Perakuan ini telah dibuat pada 22 Mei 2018 (Selasa).

Pengakuan Pelajar:

Saya Sharifah Katikah binti Wan Samsudin (53766) dari Fakulti Bahasa dan Kounikasi denganini mengisytiharkan bahawa kerja bertajuk Perbezaan Sistem Fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu Sarawak, Kuching adalah kerja saya yang asli. Saya tidak meniru dari mana-mana hasil kerja pelajar yang lain atau dari mana-mana sumber lain kecuali dengan menyatakan sumber rujukan sewajarnya atau pengakuan telah dinyatakan dengan jelas dalam teks, dan tidak mempunyai mana-mana bahagian ditulis untuk saya oleh orang lain.

22 Mei 2018

Tarikh serahan

Sharifah Katikah binti Wan Samsudin

Nama pelajar (No. matrik)

Pengesahan Penyelia:

Saya Salbia binti Hassan dengan ini memperakui bahawa hasil kerja bertajuk Perbezaan Sistem Fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu Sarawak, Kuching telah disediakan oleh pelajar yang bernama di atas, dan telah diserahkan kepada Fakulti Bahasa dan Komunikasi sebagai * memenuhi sebahagian/penuh bagi penganugerahan Ijazah Sarjana Muda Linguistik dan kerja yang dinyatakan di atas, sepanjang pengetahuan saya, adalah hasil kerja pelajar tersebut.

Diterima untuk pemeriksaan oleh:

Tarikh: 22 Mei 2018

Salbia binti Hassan

Saya mengaku bahawa Projek/Tesis diklasifikasikan sebagai (Sila tandakan (✓) :

- ☐ **SULIT** (Mengandungi maklumat sulit di bawah Akta Rahsia Rasmi 1972)*
- ☐ **TERHAD** (Mengandungi maklumat TERHAD yang telah ditentukan oleh organisasi di mana penyelidikan telah dijalankan)
- ☐ **AKSES TERBUKA**

Pengesahan Projek / Tesis

Oleh itu, saya mengaku dan mengesahkan dengan sewajarnya dengan kebenaran dan kerelaan bahawa Projek/Tesis ini hendaklah diletakkan secara rasmi di Pusat Khidmat Maklumat Akademik dengan kepentingan undang-undang dan hak-hak seperti berikut:

- Pusat Khidmat Maklumat Akademik mempunyai hak yang sah untuk membuat salinan Projek/Tesis bagi pertukaran akademik antara Institut Pengajian Tinggi.
- No dispute or any claim shall arise from the student itself neither third party on this Project/Thesis once it becomes the sole property of UNIMAS.
- Tiada pertikaian atau apa-apa tuntutan yang dibuat sama ada oleh pelajar itu sendiri atau pihak ketiga terhadap Projek/Tesis ini apabila telah menjadi hak milik UNIMAS.
- This Project/Thesis or any material, data and information related to it shall not be distributed, published or disclosed to any party by the student except with UNIMAS permission.

- Mana-mana bahan, data dan maklumat yang berkaitan dengan Projek/Tesis ini, tidak dibenarkan diedar, diterbitkan atau didedahkan kepada mana-mana pihak oleh pelajar melainkan dengan kebenaran UNIMAS.

Tandatangan Pelajar:

Tandatangan Penyelia:

(22 Mei 2018)

(Tarikh 22 Mei 2018)

Alamat semasa pelajar

Kolej Bunga Raya, UNIMAS

Nota: *Jika Projek/Tesis ini SULIT atau TERHAD, sila lampirkan bersama-sama surat daripada organisasi beserta sebab dan tempoh kerahsiaan dan sekatan.

[Instrumen ini disediakan oleh Pusat Khidmat Maklumat Akademik]

PENGHARGAAN

Pertama sekali pengkaji ingin memanjatkan setinggi-tinggi kesyukuran kepada Allah s.w.t kerana dengan izin-Nya, Projek Tahun Akhir ini dapat disiapkan dengan jayanya. Berbanyak-banyak terima kasih diucapkan kepada penyelia yang sangat dikagumi, Dr. Salbia binti Hassan kerana sudi membimbing dengan penuh kesabaran dan tidak pernah jemu memberikan pandangan serta teguran sehingga terhasilnya projek ini. Sesungguhnya, hanya Allah s.w.t yang mampu membalas segala jasa baik beliau.

Sekalung ucapan terima kasih ditujukan kepada informan-informan yang terlibat dalam kutipan data ini, iaitu penduduk di kampung Melayu Debak dan sekitarnya yang telah terlibat sama ada secara langsung dan tidak langsung. Tanpa kerjasama dan komitmen daripada para informan dalam kajian ini, pengkaji pasti projek ini tidak dapat disiapkan.

Tidak lupa juga kepada seluruh keluarga yang sentiasa memberi sokongan dan dorongan yang kuat sepanjang proses kajian ini berlangsung. Kepada rakan-rakan seperjuangan yang secara langsung atau tidak dalam memberikan idea-idea dan cadangan, jutaan terima kasih dan sekalung penghargaan diucapkan. Tunjuk ajar, nasihat dan panduan yang bukan sedikit diberikan tidak akan dilupakan.

Semoga kajian yang telah dijalankan ini mendapat keberkatan daripada Allah s.w.t.

Sekian. Terima kasih.

Abstrak

Kajian ini bertujuan untuk membincangkan perbezaan sistem fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu Sarawak, Kuching. Dialek Melayu Sarawak (DMS) terbahagi kepada tiga subdialek yang mempunyai tiga variasi dialek utama, iaitu dialek Melayu Kuching (DMKch), dialek Melayu Rejang (DMRjg), dan dialek Melayu Saribas (DMSbs). Kajian ini, berfokuskan sistem fonologi Dialek Melayu Sarawak, Saribas (DMSbs) di Daerah kecil Debak. Objektif kajian ini mengenal pasti vokal dan konsonan serta bunyi diftong dan rangkap vokal yang terdapat dalam Dialek Melayu Sarawak, Saribas (DMSbs) di Daerah kecil Debak dan mencari perbezaan dengan sistem fonologi Dialek Melayu Sarawak, Kuching (DMKch) dalam kajian Madzhi Johari (1988). Bagi mencapai objektif kajian, pengkaji telah menggunakan Model Deskriptif Asmah (2006) untuk menganalisis data kajian. Data kajian ini diperoleh secara kajian lapangan hulu yang menggunakan kaedah domain dan asosiasi idea. Analisis secara deskriptif digunakan untuk menentukan lapan bunyi vokal dan 19 bunyi konsonan serta bunyi – bunyi diftong dan rangkap vokal yang wujud dalam DMSbs. Seterusnya, kajian ini berjaya mencari perbezaan fonologi antara DMSbs dan DMKch. Perbezaan antara DMSbs dan DMKch jelas dilihat dari segi perbezaan fonem konsonan, Selain itu, terdapat perbezaan dari segi diftong dalam DMSbs berbanding diftong DMKch iaitu, DMSbs mempunyai empat bunyi diftong iaitu /aw/, /ay/, /oy/, dan /ɛy/ manakala DMKch hanya mempunyai satu bunyi diftong iaitu /oy/. Seterusnya, DMSbs mempunyai lima bunyi rangkap vokal manakala DMKch mempunyai 13 rangkap vokal. Terdapat dua cara yang membentuk rangkap vokal iaitu pengguguran konsonan di akhir kata dan pengguguran salah satu konsonan antara vokal. Kajian ini juga menunjukkan perbezaan antara DMSbs dan DMKch kerana berlakunya penggantian segmen lain dan perbezaan fonem vokal pada akhir kata serta fonem konsonan.

Abstract

The study aims to discuss the difference of phonological systems between the Malay dialect of Sarawak, Saribas and the Malay dialect of Sarawak, Kuching. The Sarawak Malay dialect (DMS) is divided into three subdialects that have three main dialect variations, which are Kuching Malay dialect (DMKch), Rejang Malay dialect (DMRjg), and Malay Saribas dialect (DMSbs). This study focused on the dialect of Malay dialect of Sarawak, Saribas (DMSbs) in Debak. The objectives of study were to identify the vowels and consonants included the sounds of diphthong and vowels clusters in the Malay dialect of Sarawak, Saribas (DMSbs) and to find the difference with the Malay dialect of Sarawak, Kuching (DMKch) by Madzhi Johari (1988). To achieve these objectives, the researcher has applied Asmah's Descriptive Model to analyze the data. The data for this research were obtained from the upstream field study using domain and association of ideas. Descriptive analysis was used to determine sound of eight vowels, 19 consonants and diphthongs included sounds vowels clusters that exist in DMSbs. The study successfully found the phonological differences between DMSbs and DMKch. The differences between DMSbs and DMKch were clearly seen in terms of consonant phonemes. In addition, there are differences of diphthongs in DMSbs compared to the DMKch which is DMSbs has four diphthongs' sounds, /aw/, /ay/, oy /, and / εy / while DMKch only has a diphthong sound /oy /. Beside that, DMSbs has five vowels clusters while DMKch has 13 vowels clusters. There are two ways in forming vowels clusters, reduction of vowel at the end of the word and one consonant between the vowels. The study also shows the difference between DMSbs and DMKch because of replacement of other segments and differences of vowel phonemes at the end of the word and the consonant phonemes.

ISI KANDUNGAN

Penghargaan	i
Abstrak	ii
<i>Abstract</i>	iii
Isi Kandungan	iv
Senarai Gambar Rajah	ix
Senarai Jadual	x
Senarai Simbol dan Singkatan	xii
BAB 1: PENGENALAN	1
1.0 Pengenalan	1
1.1 Latar Belakang Kajian	1
1.2 Tujuan Kajian	3
1.3 Objektif Kajian	4
1.4 Definisi Terma Utama	4
1.5 Kepentingan Kajian	6
1.6 Permasalahan Kajian	7
1.7 Batasan Kajian	9
1.8 Rumusan	9
 BAB 2: SOROTAN KAJIAN	 10
2.0 Pengenalan	10
2.1 Kajian Lepas	10
2.2 Rumusan	16

BAB 3: METODOLOGI KAJIAN	18
3.0 Pengenalan	18
3.1 Reka Bentuk Kajian	18
3.2 Pemilihan Informan	19
3.3 Instrumen	21
3.3.1 Temu Bual	21
3.3.2 Alat Perakam Suara	22
3.3.3 Data Korpus	23
3.4 Prosedur Pengumpulan Data	23
3.4.1 Kaedah Domain Dan Asosiasi Idea	24
3.5 Prosedur Analisis Data	25
3.5.1 Lambang Fonetik Antarabangsa 1993 (<i>International Phonetic Alphabet, IPA 1993</i>).	26
3.5.2 Teori Kajian	26
3.5.2.1 Teori Fonem	27
3.6 Rumusan	29
 BAB 4: DAPATAN DAN PERBINCANGAN	 30
4.0 Pengenalan	30
4.1 Fonem Vokal	30
4.1.1 Vokal Depan [i], [e], [ɛ], [a]	32
4.1.1.1 Vokal Tinggi [i]	32
4.1.1.2 Vokal Separuh Tinggi [e]	33
4.1.1.3 Vokal Separuh Rendah [ɛ]	34

4.1.1.4	Vokal Rendah [a]	35
4.1.2	Vokal Tengah [ə]	36
4.1.2.1	Vokal Separuh Tinggi [e]	36
4.1.3	Vokal Belakang [u], [o], [ɔ]	37
4.1.3.1	Vokal Tinggi [u]	37
4.1.3.2	Vokal Separuh Tinggi [o]	38
4.1.3.3	Vokal Separuh Rendah [ɔ]	39
4.2	Penentuan Fonem Vokal melalui Kaedah Pasangan Minimal	39
4.3	Fonem Konsonan	41
4.3.1	Plosif	43
4.3.1.1	Plosif Bilabial Tak Bersuara [p]	44
4.3.1.2	Plosif Bilabial Bersuara [b]	45
4.3.1.3	Plosif Alveolar Tak Bersuara [t]	46
4.3.1.4	Plosif Alveolar Bersuara [d]	47
4.3.1.5	Plosif Velar Tak Bersuara [k]	48
4.3.1.6	Plosif Velar Bersuara [g]	49
4.3.1.7	Plosif Glotis [ʔ]	50
4.3.2	Frikatif	51
4.3.2.1	Frikatif Alveolar [s]	52
4.3.2.2	Frikatif Velar [ʃ]	53
4.3.2.3	Frikatif Glotal [h]	54
4.3.3	Afrikat	55
4.3.3.1	Afrikat Palatal Tak Bersuara [tʃ]	55

4.3.3.2 Afrikat Palatal Bersuara [dʒ]	56
4.3.4 Nasal	57
4.3.4.1 Nasal Bilabial [m]	57
4.3.4.2 Nasal Alveolar [n]	58
4.3.4.3 Nasal Palatal [ɲ]	59
4.3.4.4 Nasal Velar [ŋ]	60
4.3.5 Lateral	61
4.3.5.1 Lateral Alveolar [l]	61
4.3.6 Separuh Vokal	62
4.3.6.1 Separuh Vokal Bilabial [w]	63
4.3.6.2 Separuh Vokal Palatal [j]	63
4.4 Penentuan Fonem Konsonan melalui Kaedah Pasangan Minimal	64
4.5 Diftong dan Rangkap Vokal dalam Dialek Melayu, Saribas di Debak	66
4.5.1 Diftong DMSbs, Debak	66
4.5.2 Rangkap Vokal DMSbs, Debak	68
4.5.2.1 Rangkap Vokal ke Depan	68
4.5.2.2 Rangkap Vokal ke Belakang	70
4.6 Perbezaan Sistem Fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu, Kuching	71
4.6.1 Perbezaan Diftong	71
4.6.2 Perbezaan Rangkap Vokal	72
4.6.3 Perbezaan Fonem Konsonan	73
4.6.4 Proses Perangkapan	75
4.6.5 Penggantian Segmen Lain	76

4.6.6	Perbezaan Fonem Vokal	76
4.6.7	Perbezaan Fonem Konsonan	77
4.7	Kesimpulan	77
BAB 5: KESIMPULAN		81
5.1	Pengenalan	81
5.2	Ringkasan	81
5.3	Implikasi Dapatan Kajian	83
5.4	Hala Tuju Kajian Akan Datang	84
5.5	Kesimpulan	85
RUJUKAN		86
LAMPIRAN		91

SENARAI PETA DAN GAMBAR RAJAH

	Muka Surat
Peta 1.0: Daerah Kecil Debak	3
Rajah 1: Bunyi Vokal DMSbs, Debak	31

SENARAI JADUAL

	Muka Surat
Jadual 1: Kedudukan Bunyi-Bunyi Vokal	31
Jadual 2: Distribusi Vokal Tinggi [i]	32
Jadual 3: Distribusi Vokal Separuh Tinggi [e]	33
Jadual 4: Distribusi Vokal Separuh Rendah [ɛ]	34
Jadual 5: Distribusi Vokal Rendah [a]	35
Jadual 6: Distribusi Vokal Separuh Tinggi [ə]	36
Jadual 7: Distribusi Vokal Tinggi [u]	37
Jadual 8: Distribusi Vokal Separuh Tinggi [o]	38
Jadual 9: Distribusi Vokal Separuh Rendah [ɔ]	39
Jadual 10: Bunyi Konsonan DMSbs, Debak	42
Jadual 11: Distribusi Plosif Bilabial Tak Bersuara [p]	44
Jadual 12: Distribusi Plosif Bilabial Bersuara [b]	45
Jadual 13: Distribusi Plosif Alveolar Tak Bersuara [t]	46
Jadual 14: Distribusi Plosif Alveolar Bersuara [d]	47
Jadual 15: Distribusi Plosif Velar Tak Bersuara [k]	48
Jadual 16: Distribusi Plosif Velar Bersuara [g]	49
Jadual 17: Distribusi Plosif Glotis [ʔ]	50
Jadual 18: Distribusi Frikatif Alveolar [s]	52
Jadual 19: Distribusi Frikatif Velar [ʃ]	53
Jadual 20: Distribusi Frikatif Glotal [h]	54
Jadual 21: Distribusi Afrikat Palatal Tak Bersuara [tʃ]	55
Jadual 22: Distribusi Afrikat Palatal Bersuara [dʒ]	56

Jadual 23: Distribusi Nasal Bilabial [m]	57
Jadual 24: Distribusi Nasal Alveolar [n]	58
Jadual 25: Distribusi Nasal Palatal [ɲ]	59
Jadual 26: Distribusi Nasal Velar [ŋ]	60
Jadual 27: Lateral Alveolar [l]	61
Jadual 28: Distribusi Separuh Vokal Bilabial [w]	63
Jadual 29: Distribusi Separuh Vokal Palatal [j]	63
Jadual 30: Pendiftongan DMSbs, Debak	67
Jadual 31: Ciri-ciri Rangkap Vokal	70
Jadual 32: Perbezaan Bunyi Diftong antara DMSbs dan DMKch	72
Jadual 33: Perbezaan Rangkap Vokal antara DMSbs dan DMKch	72
Jadual 34: Perbezaan Fonem Konsonan antara DMSbs dan DMKch	74
Jadual 35: Perbezaan Perangkapan antara DMSbs dan DMKch	75
Jadual 36: Perbezaan Segmen lain antara DMSbs dan DMKch	76
Jadual 37: Perbezaan Fonem Vokal antara DMSbs dan DMKch	76
Jadual 38: Perbezaan Fonem Konsonan antara DMSbs dan DMKch	77

SENARAI SIMBOL DAN SINGKATAN

Singkatan

IPA	:	<i>International Phonetic Alphabet</i>
BMS	:	Bahasa Melayu Standard
DMS	:	Dialek Melayu Sarawak
DMKch	:	Dialek Melayu Kuching
DMRjg	:	Dialek Melayu Rejang
DMSbs	:	Dialek Melayu Saribas
DMSb	:	Dialek Melayu Sibul
DMKb	:	Dialek Melayu Kabong
V	:	Vokal

Simbol

[ ]	:	transkripsi fonetik/ transkripsi sempit
//	:	transkripsi fonemik/ transkripsi luas
‘ ~ ’	:	menjadi/ berubah
‘ - # ’	:	sempadan akhir kata
‘ ’	:	berubah kepada/ terdiri daripada
‘ + ’	:	bersuara
‘ - ’	:	tak bersuara
‘ = ’	:	sama dengan

BAB 1

PENDAHULUAN

1.0 Pengenalan

Fonologi merupakan kajian tentang sistem bahasa yang menumpukan terhadap unsur bunyi, deretan bunyi, sistem struktur bunyi, bentuk-bentuk rumus atau peraturan bunyi dan penerapan rumus serta perubahan bunyi dalam proses fonologi (Chaiyanara, 2006). Secara amnya, bahasa telah menurunkan pelbagai dialek yang berbeza dari aspek tata bahasa dan kosa kata disebabkan faktor geografi kawasan pertuturan dialek. Dalam Dialek Melayu Sarawak (DMS) terbahagi kepada tiga subdialek yang mempunyai tiga variasi dialek utama, iaitu dialek Melayu Kuching (DMKch), dialek Melayu Rejang (DMRjg), dan dialek Melayu Saribas (DMSbs) (Chong Shin, 2009). Kajian ini, memfokuskan sistem fonologi dalam Dialek Melayu Sarawak, Saribas (DMSbs). Kajian ini akan memperlihatkan perbezaan dialek-dialek dalam DMS melalui analisis sistem fonologi yang berfokuskan kepada kajian sistem konsonan dan vokal yang merangkumi geluncuran, diftong, dan rangkap vokal yang sebenarnya menunjukkan perbezaan struktur bunyi kata dalam variasi DMS.

1.1 Latar Belakang Kajian

Menurut Asmah (2008a), dialek Melayu Sarawak mempunyai tiga subdialek utama, iaitu subdialek bahagian pertama yang berpusat di Kuching iaitu subdialek Kuching (DMKch), subdialek Saribas yang terdapat di Bahagian Kedua (DMSbs) dan subdialek Sibuan (DMSb). DMSbs merupakan dialek Melayu umum yang dituturkan oleh masyarakat Melayu Saribas di bahagian ke-11 dalam negeri Sarawak, iaitu bahagian Betong. Berdasarkan Portal Rasmi

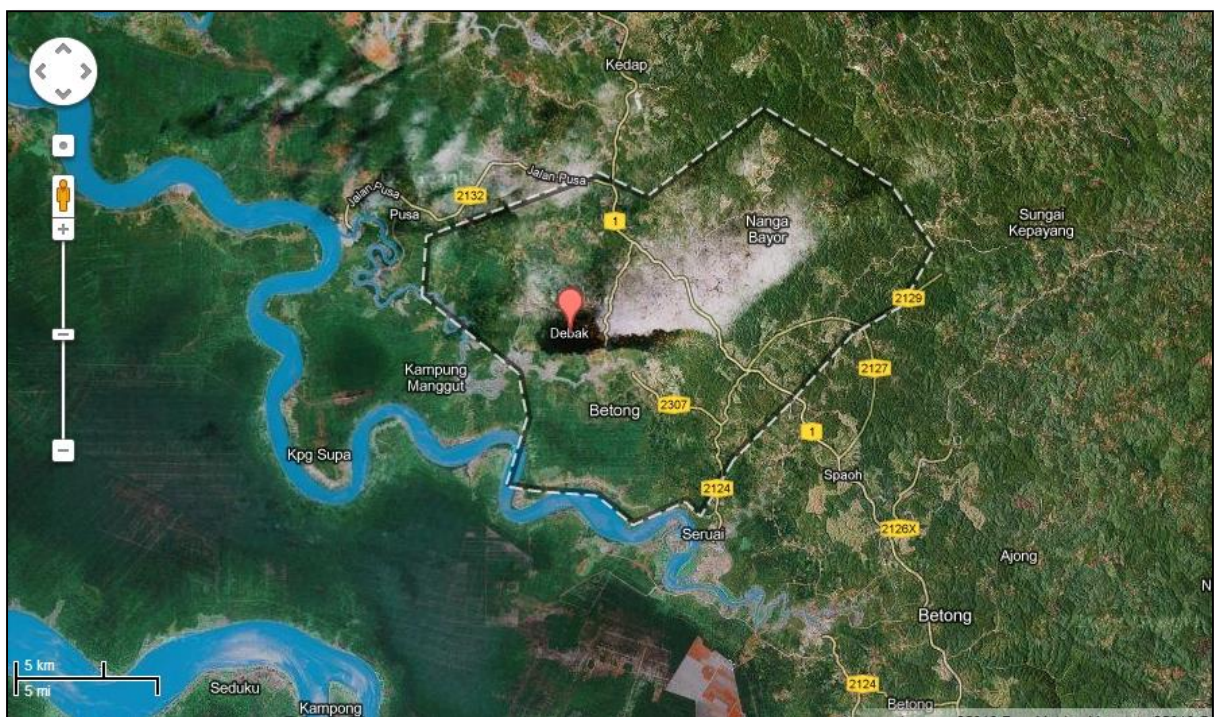
Bahagian Betong 2017, daerah Betong telah dinaiktaraf sebagai sebuah Bahagian pada 26 Mac 2002 dan telah dipilih sebagai pusat pentadbiran bahagian serta nama Bahagian Betong telah dipilih mengikut nama bandar pusat pentadbirannya. Kawasan pentadbiran bahagian baharu ini merangkumi Daerah Saratok dan Daerah Betong yang telah diperluaskan sehingga ke Daerah Kecil Maludam yang dahulunya berada di bawah Pentadbiran Daerah Sri Aman. Daerah Betong terbahagi kepada dua daerah kecil iaitu Daerah Kecil Spaoh dan Daerah Kecil Debak. Bahagian Betong terdiri daripada dua buah kawasan pentadbiran, iaitu daerah Betong dan daerah Saratok. Daerah Betong dan daerah Saratok terletak di sekitar Sungai Batang Saribas dan Sungai Krian. (Noor Azureen *et.al*, 2016).

Kajian ini akan mengkaji Dialek Melayu Sarawak, Saribas (DMSbs) dan berfokuskan di Daerah Kecil Debak yang merupakan salah satu daerah kecil dalam daerah Betong. Daerah kecil Debak terletak kira-kira 55km dari Bandar Betong. Secara etimologinya, nama Debak berasal daripada perkataan 'rebak' atau lebih dikenali oleh penduduk di sini sebagai 'ugak', iaitu kayu yang hanyut di sungai. Fenomena "ugak" atau kayu hanyut ini hanya berlaku di Debak (dan kawasan lain di Saribas) (Khairul Suboh, 2013). Debak mempunyai 10,276 penduduk dan majoritinya adalah berbangsa Iban diikuti Melayu dan Cina. Terdapat 49 buah rumah panjang dan sembilan buah kampung Melayu di Debak (Portal Rasmi Bahagian Betong 2017).

Analisis Fonologi ini akan mengkaji DMSbs yang digunakan oleh penduduk Melayu yang mendiami perkampungan Melayu di Debak. Antara perkampungan Melayu yang terdapat di Debak ialah Kampung Melayu Dit, Kampung Debak Laut, Kampung Babu, Kampung Bungey Dan Kampung Lalang. Dalam kajian Rahani Hosin (2007) menyatakan, kebanyakan perkampungan Melayu di Debak berdekatan dengan kawasan yang diairi Sungai Rimbas dan dihubungi jalan darat (Chong Shin, 2006) manakala orang Iban tinggal di kawasan-kawasan di

pedalaman dan orang Cina pula mendiami pekan. Kegiatan utama ekonomi masyarakat Debak khususnya Melayu dan Iban ialah pertanian dan pembalakan. Masyarakat Cina pula dominan sebagai peniaga yang mengusahakan perniagaan runcit di Debak dan begitu juga di pekan-pekan utama kawasan lain seperti Betong, Spaoh, Pusa. Peta 1.0 berikut menunjukkan kedudukan Daerah Kecil Debak.

Peta 1.0: Daerah Kecil Debak

(Sumber dipetik dan diubahsuai daripada *Google Image*)

1.2 Tujuan Kajian

Kajian ini bertujuan untuk mengkaji perbezaan sistem fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu Sarawak, Kuching.

1.3 Objektif Kajian

Terdapat tiga objektif utama kajian ini dijalankan untuk ;

- 1.3.1 Mengenal pasti fonem vokal dan konsonan dalam dialek Melayu Sarawak, Saribas di Debak.
- 1.3.2 Menganalisis diftong dan rangkap vokal dalam dialek Melayu Sarawak, Saribas di Debak.
- 1.3.3 Mengkaji perbezaan sistem fonologi antara dialek Melayu Sarawak, Saribas dan dialek Melayu Sarawak, Kuching.

1.4 Definisi Terma Utama

Menurut Kamus Dewan Edisi Keempat (2016), **perbezaan** bermaksud keadaan atau sifat yang tidak sama antara satu daripada yang lain, kelainan, ketidaksamaan. Dalam kajian ini akan menganalisis sistem Fonologi DMSbs dari aspek konsonan dan vokal yang merangkumi geluncuran, diftong dan rangkap vokal dan dibezakan dengan DMKch dalam data korpus (Madzhi Johari, 1988).

Fonologi merupakan kajian tentang sistem bahasa yang menumpukan terhadap unsur bunyi, deretan bunyi, sistem struktur bunyi, bentuk-bentuk rumus atau peraturan bunyi dan penerapan rumus serta perubahan bunyi dalam proses fonologi (Chaiyanara, 2006). Menurut Tajul (2000), **fonologi** ialah kajian tentang bunyi-bunyi pertuturan bahasa manusia di dunia secara abstrak. Berdasarkan kajian ini, mengkaji sistem fonologi yang terdapat dalam DMSbs daerah Debak dan data korpus DMKch di Kuching. Bahagian yang akan dianalisis ialah dari aspek konsonan dan vokal yang merangkumi geluncuran diftong dan rangkap vokal.

Asmah Haji Omar (2008a) menyatakan bahawa **dialek** dalam sesuatu bahasa itu mempunyai persamaan dan perbezaan antara satu sama lain. Persamaan pada umumnya membayangkan warisan bersama, sedangkan perbezaan menggambarkan perkembangan yang berbeza-beza yang dilalui oleh dialek masing-masing. Sesuatu dialek mempunyai bentuk yang tertentu dituturkan dalam kawasan tertentu, berbeza daripada bentuk yang standard, iaitu dari segi sebutan, tatabahasa dan penggunaan kata tertentu. Walau bagaimanapun, perbezaan itu tidaklah begitu besar untuk dianggap sebagai satu bahasa yang lain.

Dialek ialah bahasa pertuturan oleh masyarakat dalam satu komuniti bahasa (Crystal, 2009). Antara dialek turunan daripada bahasa Melayu standard (BMS), dialek Melayu Sarawak (DMS) dikatakan mempunyai perbezaan ketara daripada dialek Melayu lain, terutamanya dari segi bunyi dan pembentukan kata.

Dialek Melayu Sarawak mempunyai tiga variasi dialek utama, iaitu dialek Melayu Kuching (DMKch), dialek Melayu Rejang (DMRjg), dan dialek Melayu Saribas (DMSbs) (Chong Shin, 2009). Menurut Asmah (2008a), **DMKch** merupakan subdialek asas dalam dialek Sarawak yang dituturkan dan difahami oleh hampir keseluruhan masyarakat di Sarawak. Data daripada laman Portal Rasmi Bahagian Kuching (2017), jumlah penduduk bahagian ini ialah seramai 606,000 mengikut bancian 2000. DMKch merupakan dialek asas DMS dan memperlihatkan hubungan yang sangat dekat dengan DMRjg. Penutur DMKch terdiri daripada masyarakat Melayu di sekitar bandar Kuching, termasuk di Petra Jaya, Santubong, Muara Tebas, Bako dan Buntal (Madzhi Johari, 1988). Sebaliknya, **DMSbs** merupakan bahasa Melayu umum yang dituturkan oleh masyarakat Melayu Saribas di bahagian Betong, Sarawak. (Noor Azureen *et al.*, 2016). DMSbs menunjukkan perkembangan tanpa pengaruh kuat daripada kedua-dua varian DMS tersebut. Kajian ini akan memfokuskan kawasan Debak sebagai lokasi kajian yang merupakan salah satu daerah kecil dalam bahagian Betong yang menggunakan DMSbs.

1.5 Kepentingan Kajian

Kajian ini dijalankan dengan harapan supaya dapat mengisi kelompangan kajian-kajian yang lepas. Kajian fonologi telah banyak dilakukan oleh ahli bahasa. Namun begitu, tidak ramai pengkaji menyentuh kepada kajian fonologi dialek Melayu Saribas khususnya di bahagian Betong seperti kajian ini yang berfokuskan dialek Melayu Sarawak, Saribas di kawasan Debak yang merupakan salah satu daerah kecil dalam bahagian Betong.

Selain itu, kajian ini dapat membantu menentukan sama ada DMSbs ini merupakan salah satu daripada variasi dialek Melayu Sarawak kerana dialek-dialek Melayu di Sarawak sering dipengaruhi bahasa-bahasa bumiputera yang menjadi penduduk majoriti di kawasan tersebut. Kajian ini dapat menjawab persoalan – persoalan andaian pengkaji tentang DMSbs kerana kajian tentang DMSbs sebelum ini tidak terperinci tentang DMSbs. Misalnya, kajian lepas dalam jurnal Sistem Fonologi Dialek Melayu Saribas Berasaskan Fonologi Generatif (Noor Azureen *et.al*, 2016) ada mengkaji sistem fonologi DMSbs berasaskan fonologi linguistik dan hanya berfokuskan kepada diftong dan sistem konsonan di Pekan Saratok. Kekurangan kajian ini ialah skop kajian hanya tertumpu di daerah Saratok yang dikategorikan dalam DMSbs dan sehingga kini tidak ada kajian di daerah Betong yang juga menggunakan dialek Melayu Saribas.

Meskipun terdapat kajian yang berfokuskan DMSbs di daerah Betong, kebanyakannya hanya mengkaji kawasan Saribas secara umum untuk memperlihatkan subdialek DMSbs itu. Kajian secara umum ini dapat dilihat dalam kajian Bahasa Iban dan Dialek Melayu di Saribas, Sarawak (Chong Shin, 2006) dan Varian Melayu di Lembangan Batang Saribas: Satu Penelitian Dialek Geografi (Rahani Hosin, 2007). Kajian-kajian tersebut mengkaji fonologi DMSbs di daerah-daerah kecil dalam daerah Betong secara umum. Sebaliknya, dalam kajian ini, pengkaji

memfokuskan sistem fonologi di daerah Debak secara terperinci dalam aspek kosonan dan vokal merangkumi diftong dan rangkap vokal dan memperlihatkan perbezaan dengan DMKch.

Selain itu, kajian ini membantu dalam bidang pendidikan dengan memperluaskan kajian fonologi DMS. Kajian ini menyumbang kepada penyelidikan ilmiah supaya lebih pratikal dan komprehensif mengenai DMS terutamanya DMSbs yang masih kurang penyelidikan sebagai kajian memandangkan kajian fonologi dalam skop DMSbs masih sedikit penyelidikannya. Dengan adanya kajian seperti ini, DMSbs dapat didokumentasikan dan dalam masa yang sama, dapat dijadikan rujukan untuk kajian yang akan datang. Secara amnya, DMS mempunyai tiga variasi dialek utama, iaitu DMKch, DMSbs, dan DRjg. Kajian lepas banyak memfokuskan kajian fonologi satu variasi dialek sahaja dan kurang kajian tentang perbandingan variasi dialek DMS. Oleh itu, melalui kajian ini dapat memperbanyakkan kajian tentang DMS yang memperlihatkan perbezaan variasi dialek utama iaitu dialek Melayu Kuching (DMKch), dialek Melayu Rajang (DMRjg), dan dialek Melayu Saribas (DMSbs).

1.6 Permasalahan Kajian

Kajian bahasa semakin meluas dilakukan oleh ahli bahasa terutamanya penyelidikan dalam bidang linguistik kerana berkait rapat dengan kehidupan masyarakat. Berdasarkan kajian ini, masalah yang sering dinyatakan dalam kajian lepas ialah kurang penyelidikan dalam fonologi dialek Melayu Saribas (DMSbs) (Noor Azureen *et.al*, 2016). Pada masa sekarang, kajian banyak tertumpu pada dialek Melayu Kuching (DMKch) (Saidatul & Adi, 2013) dan dialek Melayu Rajang (DMRjg) (Chong Shin, 2009 & 2015)

Walaupun terdapat kajian DMSbs, namun hanya berfokuskan beberapa kawasan sahaja dan belum cukup untuk keseluruhan kawasan yang menggunakan DMSbs. Jika menelusuri kajian lepas yang mengkaji DMSbs terdapat kajian yang hanya tertumpu di bahagian Saratok (Noor Azureen *et.al*, 2016), Sungai Krian, Saratok (Chong Shin, 2015) dan bahagian Kabong (Salbia Hassan, 2015, 2016). Berdasarkan kajian lepas terhadap sistem Fonologi DMSbs daerah Betong, hanya dikaji secara umum. Hal ini bermakna kajian tersebut mengkaji fonologi dalam variasi yang terdapat dalam daerah Betong dan tidak berfokuskan kepada sistem fonologi dalam satu daerah kecil sahaja. Misalnya dalam kajian Chong Shin (2006) ‘Bahasa Iban Dan Dialek Melayu Di Saribas, Sarawak’ membincangkan lima fonem konsonan yang terdapat dalam DMSbs yang berfokuskan beberapa daerah kecil dalam daerah Betong sebagai kajian DMSbs.

Terdapat juga kajian lepas yang mengkaji fonologi DMSbs di daerah kecil Debak tetapi kajiannya hanya tertumpu kepada beberapa ciri-ciri fonologi dan menjadikan dapatan kajiannya terhad. Sebagai contoh, kajian Collins (1987) yang bertajuk ‘Dialek Melayu Sarawak’ telah menggunakan data dari daerah Debak yang hanya menyentuh kepada ciri-ciri Fonetik sahaja dalam membincangkan kerencaman di Sarawak barat. Begitu juga dalam kajian Rahani Hosin (2007), yang hanya memperlihatkan perbezaan beberapa proses fonologi sahaja dalam DMSbs di daerah kecil Debak. Analisis fonologi setiap variasi tersebut dikaji sedikit demi sedikit untuk memperlihatkan perbezaan dan persamaan proses fonologi antara DMSbs daerah Betong dengan Dialek Melayu lain.

Kekurangan ini membataskan rujukan dan pengumpulan maklumat untuk kajian ini. Selain itu, kurang penutur asli untuk menuturkan bahasa yang dikaji kerana berpunca daripada faktor migrasi dan asimilasi yang menjadi kekangan untuk pemilihan informan yang mengekalkan keaslian dalam DMSbs. DMSbs di kawasan kajian ini juga sudah banyak

terpengaruh dengan bahasa lain seperti bahasa Inggeris dan slanga serta bahasa-bahasa bumiputera yang menjadi majoriti di kawasan tersebut. Hal ini menyebabkan hilangnya keaslian DMSbs yang dikaji dan boleh menghilangkan ketulenan data kajian.

1.7 Batasan Kajian

Skop kajian ini hanya melibatkan kajian sistem fonologi dalam DMSbs dan DMKch dan hanya berfokuskan kepada sistem konsonan, vokal, diftong, dan rangkap vokal sahaja. Bagi kawasan kajian, pengkaji akan mengkaji DMSbs di daerah Debak dan DMKch di bahagian Kuching. Informan yang dipilih merupakan penutur asli jati dan menggunakan DMSbs dalam kehidupan seharian yang memenuhi kriteria yang telah ditetapkan. Bagi kajian sistem fonologi kawasan DMKch, data hanya diperoleh daripada data korpus dalam buku 'Fonologi Dialek Melayu Kuching (Sarawak) (1988)' oleh Madzhi Johari. Data korpus ini wajar digunakan kerana data ini merupakan data asal daripada penutur-penutur DKch zaman dahulu.

1.8 Rumusan

Berdasarkan tinjauan pengkaji jelas menunjukkan kajian DMSbs di daerah Betong amat terhad kajiannya. Melihat kepada kelompangan kajian lepas yang dinyatakan dalam permasalahan kajian menunjukkan kajian ini wajar dilakukan untuk mencapai kepentingan kajian dan juga bertujuan untuk melengkapi kajian DMSbs terutamanya di daerah Betong. Oleh itu, kajian ini memfokuskan sistem fonologi dari aspek konsonan dan vokal merangkumi diftong dan rangkap vokal di daerah kecil Debak yang memperlihatkan perbezaan sistem fonologi DMSbs dan DMKch untuk mencapai objektif kajian.

BAB 2

SOROTAN KAJIAN

2.0 Pengenalan

Dalam bab ini, pengkaji akan menerangkan mengenai kajian lepas yang memfokuskan kepada aspek dialek Melayu Sarawak dan kajian menggunakan analisis fonologi. Kajian – kajian lepas ini akan dianalisis secara umum bagi melihat kajian yang dilakukan, teori dan metodologi yang digunakan serta hasil kajian yang diperoleh. Melalui analisis yang dilakukan, pengkaji dapat mengenal pasti kekuatan dan kelompangan setiap kajian lepas dan seterusnya dapat dimanfaatkan ke dalam penulisan pengkaji.

2.1 Kajian Lepas

Kajian fonologi dialek Melayu Sarawak suatu kajian yang luas. Terdapat beberapa kajian fonologi yang telah dilakukan dalam DMS dan ada yang dikaji secara menyeluruh dan ada juga secara khusus dalam subdialek DMS.

Dalam ‘Susur Galur Bahasa Melayu Edisi Kedua’ oleh Asmah (2008), telah mengkaji perbezaan subdialek DMKch dan DMSbs. Perbezaan yang terdapat ialah kesejajaran /a/ dalam DMKch pada akhir kata dengan /o/ dalam DMSbs. Sebagai contoh ialah /ada/ menjadi /ado/ dan /mata/ menjadi /mato/. Menurut kajian ‘Dialek Melayu di Lembah Sungai Krian: Variasi Melayu Saribas atau Rejang?’ oleh Chong Shin (2015) telah mengkaji untuk menentukan kedudukan variasi Melayu di Sungai Krian. Kajian telah menggunakan tiga ciri fonologi yang digunakan sebagai perbandingan dan perubahan yang berlaku pada bunyi /-a/, /-ɤ/ dan /-l/. Hasil kajian mendapati bahawa dialek Melayu Lembah Krian merupakan variasi Melayu Saribas

yang mempunyai /-a/ > [-ə], /-l/ > [-a] atau [-y], dan /-y/ > [-ə]. Hasil kajian ini berbeza dengan dialek Melayu Rejang yang menggunakan /-a/ > [-a] dan /-l/ > [-l]. Terdapat perbezaan kewujudan fonem /-y/ di Sungai Rejang dalam variasi di bahagian hulu dan hilir untuk kata “air”. Di bahagian hilir, bunyi fonem hampir sama dengan Sungai Krian dan Saribas, iaitu sebagai [-ə] manakala di bahagian hulu, bunyi ini wujud sebagai [-ʔ].

Dalam kajian ‘Sistem Fonologi Dialek Melayu Saribas Berasaskan Fonologi Generatif’ dikaji oleh Noor Azureen *et.al*, (2016) bertujuan untuk mengkaji sistem vokal dalam Dialek Melayu Sarawak Saribas (DMSbs) dengan tiga objektif iaitu mengenal pasti pembentukan geluncuran dalam urutan vokal bersuku kata bisilabik DMSbs, menghuraikan dua diftong DMSbs, [ay] dan [oy], dan menganalisis sistem konsonan DMSbs. Kajian ini telah menggunakan kaedah kualitatif yang bersifat deskriptif. Kerja lapangan untuk mengumpulkan data dilakukan di Pekan Saratok yang merangkumi beberapa buah kampung Melayu, iaitu Kampung Melango Lama, Kampung Melango Baru, Kampung Hulu dan Kampung Bunga Raya. Analisis data telah memperlihatkan analisis sistem vokal dalam DMSbs di Pekan Saratok. Sistem vokal yang didapati dalam kajian mengandungi lapan fonem vokal, iaitu [i], [e], [a], [o], [u], [ə], [ɛ] dan [ɔ] dan dibahagikan lagi dengan vokal asli dan vokal sekunder. Seterusnya dapatan kajian dari aspek pembentukan geluncuran dalam urutan vokal bersuku kata bisilabik DMSbs mendapati Urutan vokal dalam DMSbs menghasilkan dua bentuk penghasilan bunyi, sama ada dibunyikan secara bisilabik (V.V) dan tautosilabik (VV) misalnya seperti /sia/ [si.yo] “situ”, /buar/ [bu.wa] “boros” dan /pian/ [pi.yan] “peduli”. Untuk menjelaskan kewujudan geluncuran dalam urutan vokal DMSbs, proses pembentukan geluncuran dipaparkan berdasarkan tingkat suku kata model Clements dan Keyser (1983). Selain itu, dalam dapatan kajian dua diftong yang juga dikenali sebagai bunyi tautosilabik dalam DMSbs telah memperlihatkan kewujudan diftong [ay], [oy], [aw] sahaja. Seterusnya hasil kajian dalam

sistem konsonan DMSbs mendapati inventori konsonan dalam DMSbs terdiri daripada 19 fonem, iaitu /p, b, t, d, k, g, ʃ, ʒ, ʔ, m, n, ɲ, ŋ, s, h, l, ɣ, w, y/. Semua fonem ini wujud dalam struktur dalaman dan struktur permukaan, kecuali fonem [ʔ] yang hadir pada struktur permukaan sahaja. Kajian ini telah mengemukakan contoh-contoh yang mewakili setiap konsonan berserta maksud.

Kajian ini berfokuskan di Saratok untuk mewakili DMSbs tetapi skop kawasan kajian ini berbeza dengan pendapat Rahani Hossin (2007) dalam kajiannya yang menyatakan lembangan batang Saribas hanya merangkumi daerah Betong sahaja iaitu terbahagi kepada kecil daerah kecil iaitu Betong, Spaoh, Pusa dan Debak. Pembahagian sungai dalam lembangan batang Saribas hanya meliputi lima anak sungai iaitu Sungai Undai, Sungai Rimbis, Sungai Paku, Sungai Padeh, dan Sungai Laya. Oleh itu, kajian ini menimbulkan persoalan sama ada kajian di Saratok (Sungai Krian) sememangnya tepat untuk menunjukkan DMSbs ataupun daerah Saratok hanya salah satu variasi kecil dalam DMSbs. Perbezaan ini juga dapat dilihat dalam perbezaan kata yang terdapat dalam dapatan kajian ini dengan DMSbs Debak. Misalnya perkataan /buar/ [bu.wa] “boros” dalam DMSbs Saratok berbeza dengan pengucapan “boros” di Debak iaitu /ruak/ [ru.wak].

Kajian ‘Sistem Vokal Dialek Melayu Kabong, Sarawak’ yang dikaji oleh Salbia Hassan (2015) bertujuan untuk mengkaji sistem vokal Dialek Melayu Kabong (DMKb) yang merupakan salah satu variasi dialek Melayu Sarawak yang dituturkan di daerah daerah kecil yang terletak di Bahagian Betong, Sarawak. Terdapat dua objektif yang menjadi tumpuan pengkaji iaitu mengenal pasti sistem vokal DMKb iaitu dari segi fonem, alofon, diftong, rangkap vokal, distribusi fonem vokal dan pasangan minimum serta menganalisis sistem vokal DMKb secara linguistik deskriptif oleh Bloomfield dan model Asmah. Kajian ini telah

menggunakan kaedah kualitatif dan bersifat kajian deskriptif. Pengkaji telah menggunakan dua model kajian deskriptif iaitu model Bloomfield dan model deskriptif Asmah untuk menganalisis sistem vokal DMKb.

Kajian yang dilakukan oleh pengkaji mendapati terdapat lapan bunyi fonem vokal DMKb yang diuraikan secara linguistik deskriptif yang terdiri daripada vokal depan luas [a], vokal depan separuh sempit [e], vokal tengah [ə], vokal depan separuh luas [ɛ], vokal depan sempit [i], vokal belakang separuh sempit [o], vokal belakang separuh luas [ɔ] dan vokal belakang sempit [u]. Seterusnya, bagi analisis diftong pengkaji mendapati terdapat dua diftong dalam DMKb iaitu diftong turun [oj] seperti perkataan [paloj] [dodoj], [bisoj] dan [tʃanjokj] dan diftong naik [jo] seperti perkataan [gjo], [pjo], [sjo] dan [ensjo]. DMKb hanya mempunyai satu diftong turun [oj] manakala bunyi diftong [aw] dan [aj] turut mengalami monoftongisasi menjadi [o] dan [e]. Kajian rangkap vokal pula memperlihatkan Dalam DMKb terdapat dua dan tiga urutan vokal iaitu /ai/, /au/, /ui/, /ua/, /uo/, /ia/, /oa/, /oi/, /æ/, /io/, dan /io/ manakala rangkap vokal yang terdiri daripada urutan tiga vokal ialah /uai/, /iau/ /auo/ dan /oie/. Setiap rangkap vokal diterangkan lagi kepada ciri distingtif dan distribusi rangkap vokal. Seterusnya data fonem vokal DMKb menguraikan fonem vokal dalam DMKb, distribusi fonem vokal dan analisis pasangan minimum serta ciri ko-artikulasi vokal dalam DMKb.

Menurut Rahani Hosin (2007), ragam Melayu Kabong merupakan salah satu ragam di Bahagian Kedua Sarawak yang tidak termasuk kawasan lembangan batang Saribas. Hal ini telah dibangkitkan oleh Madzhi (1972) dan dibincangkan dalam kajian Rahani Hosin (2007) yang mendapati kawasan-kawasan pantai di Bahagian Kedua Sarawak ialah seperti Kabong, Nyabur, Sesang, Meludam, dan di Daerah Batang Ai Saribas. Oleh itu, jelas menunjukkan DMKb bukan merupakan sebahagian daripada DMSbs tetapi kemungkinan DMKb hanya satu

subdialek tersendiri dan terpengaruh dengan DMSbs. Maka, kajian ini (Salbia Hassan, 2015) yang menyatakan DMKb sebagai DMSbs agak kurang relevan.

Selain kajian fonologi di kawasan daerah Saratok terdapat juga kajian DMSbs daerah Betong yang menyentuh struktur fonologi daerah kecil Debak. Collins (1987) dalam bukunya yang bertajuk ‘Dialek Melayu Sarawak’ pernah menyentuh kajian DMSbs di Debak tetapi tidak dikaji secara mendalam. Dalam kajian tersebut, Collins (1997) hanya membincangkan lima ciri fonetik ragam Saribas di Debak dalam bahagian kerencaman di Sarawak barat. Antara lima ciri fonetik tersebut ialah /a/ pada akhir kata wujud sebagai [ɔ] sebagai contohnya ialah ‘nama’ kepada [namɔ], ‘semua’ kepada [səmɔ] dan ‘kata’ kepada [katɔ]. Ciri yang kedua ialah dftongisasi vokal tinggi pada akhir kata. Kajian mendapati gejala ini di Kampung Debak tampak teratur tambahan lagi dftongsasi disertai penengahan, walaupun setakat ini gejala itu hanya terdapat pada vokal depan. Sebagai contohnya ‘hati’ kepada [at+y], ‘hari’ kepada [aɣ+y] dan ‘batu’ kepada [batuw]. Seterusnya ciri ketiga menunjukkan ragam lembangan Saribas mempunyai /ɣ/ pada akhir kata muncul dengan dua bentuk. Jika /ɣ/ mengikuti vokal lain, unsur velarisasi tiada dan vokal tengah itu tidak terlalu tinggi. Secara fonetiknya, impresionis alofon /ɣ/ pada akhir kata [ə] atau [ɣ] dan [â]. Misalnya dalam perkataan ‘benar’ kepada [bena^ɣ], ‘ekor’ kepada [ikuâ], ‘air’ kepada [a^ɣiâ]. Keempat ialah likuida gusi /l/ pada akhir kata muncul sebagai vokal depan rendah menjadi [e] dalam ragam Debak, Saribas. Contoh yang diberikan ialah ‘bantal’ kepada [bantae], ‘akal’ kepada ‘akae’ dan ‘botol’ kepada [botoe]. Ragam yang kelima ialah menunjukkan konsonan panjang pada awal kata. Ciri-ciri ini merupakan perubahan fonologi, bukan persilihan fonetis tetapi kata trisilabis (yang bukan kata hitung) disingkatkan dengan menggugurkan vokal pada suku ketiga dari akhir. Misalnya, /teliŋa/ menjadi [l:iŋɔ]. Perubahan ini melibatkan penyingkiran morfem yang ditambah juga contohnya /bəɣ+diyi/

menjadi [d:iy+y] dan preposisi yang dicantum juga berubah seperti /di + dalam/ menjadi [d:alam].

Sebagai penutur asli DMSbs Debak, ciri-ciri ini masih bertepatan dengan dialek Debak yang dituturkan pada masa sekarang kecuali perubahan likuida /l/ pada akhir kata muncul sebagai vokal depan rendah menjadi [e]. Hal ini demikian, kerana perubahan bunyi kata ‘bantal’ kepada [bantae] tidak lagi dituturkan tetapi disebut [bantay]. Begitu juga kata ‘botoi’ kepada [botoe] sudah berubah kepada [botoy] atau [botoa]. Oleh itu, perubahan ini berlaku mungkin disebabkan faktor perubahan zaman memandangkan kajian ini sudah lama dikaji.

Kajian ‘Varian Melayu di Lembangan Batang Saribas: Satu Penelitian Dialek Geografi (Rahani Hosin, 2007) salah satu kajian DMSbs yang menggunakan pendekatan dialektologi geografi untuk mengenal pasti ciri-ciri varian Melayu Saribas dengan mendapatkan contoh-contoh pertuturan daripada seluruh kampung Melayu Saribas. Salah satu objektif ini ialah mengkaji ciri fonologi varian Melayu Saribas. Kebanyakan ciri-ciri fonologi dikaji secara umum untuk mewakili ciri-ciri dalam varian Melayu Saribas. Antara ciri-ciri yang didapati dalam kajian Saribas ini ialah perbezaan fonologi melibatkan bunyi vokal dan diftong di akhir kata. Kajian yang melihat kepada perubahan secara khusus di Debak ialah perubahan alofon /a/ di akhir kata yang akan berubah kepada [ɔ]. Perubahan fonologi di Debak yang juga disentuh dalam kajian ini ialah melibatkan geluncuran /a/ seperti ‘tidur’ menjadi /tidua/ dan ‘pasir’ menjadi /pasia/. Contoh ini menunjukkan /y/ pada akhir kata asal dilemahkan mengalami proses geluncuran menjadi [a]. Geluncuran seperti ini juga sama berlaku apabila akhir kata melibatkan /l/ dan seperti proses yang sama berlaku iaitu dilemahkan dan menjadi [a] sebagai contohnya ‘botol’ menjadi /botoa/. Terdapat perbezaan proses fonologi lain yang berlaku dalam varian Melayu Saribas tetapi dikaji secara umum untuk mewakili DMSbs daerah Betong yang

merangkumi semua varian daerah kecil dan dibandingkan dengan Dialek Melayu lain. Kajian ini didapati kebanyakannya dikaji secara umum dan tidak khusus dengan satu-satu kawasan sahaja.

Chong Shin (2006) dalam kajiannya ‘Bahasa Iban Dan Dialek Melayu Di Saribas, Sarawak’ membincangkan lima fonem konsonan yang terdapat dalam DMSbs yang berfokuskan di kawasan Betong, Semarang, Pusa, Beladin, dan Serabang. Bahagian tersebut membincangkan perubahan akhir kata fonem /k/ kepada /ʔ/, fonem /-a/ menjadi /ɔ/, fonem /r/ dalam bahasa Melayu baku menjadi /y/, fonem akhir kata /-l/ menjadi /-e/ dan /-l/ menjadi /-y/ /-a/, /-e/. Dalam banyak-banyak perubahan fonem yang dianalisis hanya perubahan fonem /-l/ kepada /-e/ dan /-a/ (kesepadanan l:e , l:a) yang terdapat contoh penggunaannya diambil daripada DMSbs, Debak. Perubahan ini dikemukakan dalam contoh kata ‘botol’ menjadi /botoe/, ‘bantai’ menjadi /bantae/, ‘ketel’ menjadi /ketia/.

Kajian-kajian lepas yang mengkaji bidang fonologi di DMSbs kebanyakannya hanya berfokuskan di kawasan Saratok dan Kabong sahaja manakala di Betong masih kurang penyelidikan khususnya di Debak. Meskipun terdapat kajian DMSbs di daerah kecil Debak dikaji namun penyelidikannya masih kurang meluas dan data-data yang didapati juga amat terhad. Oleh itu, kajian ini mengkaji sistem fonologi DMSbs Debak yang merupakan daerah kecil dalam bahagian Betong untuk melengkapi kajian fonologi DMSbs dan sistem fonologi di Debak juga berbeza dengan kajian fonologi yang telah dilakukan dalam kajian lepas.

2.2 Rumusan

Bahagian ini telah menerangkan tentang kajian-kajian lepas yang dilakukan oleh pengkaji terdahulu yang melihat pelbagai kajian fonologi dan aspek bahasa yang dikaji. Berdasarkan kajian-kajian lepas kajian fonologi ini memperlihatkan perbezaan bunyi bahasa mengikut kawasan kajian dan bahasa yang dituturkan. Dalam sistem fonologi dapat dilihat sangat menekankan sistem konsonan dan vokal serta proses fonologi yang berlaku dalam sesuatu bahasa tersebut. Kajian-kajian lepas juga menunjukkan pengkaji menggunakan teori, model dan kerangka kajian yang tersendiri dalam menganalisis data. Misalnya, Kajian Sistem Vokal Dialek Melayu Kabong, Sarawak yang dikaji oleh Salbia Hassan (2015) telah menggunakan huraian linguistik deskriptif daripada Bloomfield dan model Deskriptif Asmah. Manakala kajian Sistem Fonologi Dialek Melayu Saribas Berasaskan Fonologi Generatif dikaji oleh Noor Azureen *et.al*, (2016) telah menjelaskan proses pembentukan geluncuran berdasarkan tingkat suku kata model Clements dan Keyser (1983). Seterusnya, kajian lepas turut memperlihatkan kajian fonologi di daerah Betong yang tertumpu di Debak. Tinjauan yang dilakukan oleh pengkaji telah mendapati kajian fonologi DMSbs daerah Betong dilakukan secara umum dan secara khusus di sesuatu daerah sahaja. Dalam kajian Collins (1987) telah mengkaji ciri-ciri fonetik DMSbs di Debak berbanding dengan kajian Rahani Hosin (2007) dan Chong Shin (2006) hanya menyentuh sedikit sahaja kajian fonologi di Debak dan selebihnya dikaji secara umum ataupun memfokuskan beberapa daerah kecil lain. Oleh itu, kajian ini dilakukan bagi melengkapi kelompangan kajian-kajian lepas yang telah dilakukan tetapi masih kurang penyelidikan terhadap sistem fonologi DMSbs khususnya di daerah kecil Debak.

BAB 3

METODOLOGI

3.0 Pengenalan

Bab ini akan membincangkan kaedah yang digunakan untuk menjalankan kajian ini. Metodologi merupakan sistem yang merangkumi kaedah dan prinsip yang digunakan dalam sesuatu kegiatan, disiplin, dan sebagainya (Kamus Dewan Edisi Keempat). Dalam kajian ini menggunakan metodologi atau kaedah bagi mendapat data dan mencapai objektif kajian. Metodologi yang digunakan dalam kajian ini mengambil kira aspek reka bentuk kajian, pemilihan informan, instrumen yang digunakan, prosedur dan kaedah pengumpulan data, dan cara penganalisis data. Pengkaji juga menghuraikan teori yang digunakan dalam menghuraikan data kajian.

3.1 Reka Bentuk Penyelidikan

Reka bentuk kajian ialah plan tindakan yang memperlihatkan secara terperinci bagaimana sesuatu kajian itu dijalankan (Sabitha, 2005). Plan penyelidikan juga berfungsi sebagai panduan dalam membantu penyelidik dalam proses memungut, menganalisis dan membuat pentafsiran hasil daripada penyelidikan yang dijalankan. Pengkaji menggunakan reka bentuk kualitatif merangkumi pengumpulan data secara penyelidikan lapangan hulu dan analisis data secara deskriptif.

Kualitatif berakarkan kata kualiti yang mana semua penyelidikan itu harus mempunyai kualiti dan mutu. Menurut Ajid (2008) yang mengatakan penyelidikan kualitatif sesuai dipilih

bagi memperlihatkan variasi bentuk linguistik sesuatu dialek yang diperturunkan daripada sesuatu bahasa. Pemilihan kajian kualitatif adalah kerana kajian kualitatif merupakan penyelidikan yang dapat menunjukkan persamaan bunyi dan keseragaman bentuk kata DMSbs yang dikumpul melalui data ujaran lisan penutur DMSbs di Debak. Kaedah ini bertepatan dengan kajian ini yang berfokus kepada analisis data fonologi yang juga meneliti ciri-ciri yang ada pada vokal, konsonan, diftong dan sebagainya (Asmah, 2008b).

Penyelidikan lapangan hulu yang digunakan pengkaji bertujuan untuk mendapatkan data dengan menggunakan kaedah yang sesuai. Menurut Asmah (2008b), penyelidikan lapangan hulu memberi infrastruktur kepada bahasa yang dikaji itu menggunakan pendekatan ini. Hal ini disebabkan bahawa dalam penghuraian awal bagi sesuatu bahasa ini perlu dicatatkan setiap ciri yang ada walau sebagaimana kecil sekali pun. Data kualitatif dihuraikan secara deskriptif yang digunakan oleh pengkaji amat sesuai dengan kajian yang dijalankan ini. Menurut Taylor dan Bogdan (1984), data berbentuk deskriptif adalah berupa kata-kata lisan atau tulisan tentang tingkah laku manusia yang dapat diamati. Oleh itu, pengkaji menemu bual informan bagi mendapatkan data. Kajian ini dihuraikan secara deskriptif oleh pengkaji dengan menghuraikan data-data yang diperolehi daripada informan dan data korpus yang diambil daripada kajian lepas. Reka bentuk deskriptif yang dijalankan dalam kajian ini dengan mengkaji sistem konsonan dan vokal yang terdapat dalam data-data yang diperolehi melalui kajian lapangan dengan kaedah temu bual dan rakaman audio.

3.2 Pemilihan Informan

Dalam kajian ini, pengkaji mendapatkan data daripada informan. Informan bertugas sebagai pemaklum bahan bahasa yang dikaji (Asmah, 2008b). Menurut Babbie (2008), informan ialah

seseorang yang mahir dalam fenomena sosial yang ingin dikaji oleh seseorang penyelidik serta sanggup bekerjasama untuk memberikan data yang diperlukan. Kajian lapangan hulu dilakukan untuk memperoleh data kajian daripada informan iaitu dengan menggunakan kaedah berdasarkan domain. Terdapat tujuh (7) domain seperti kata kerja, kata adjektif, warna, buah dan sayur - sayuran, haiwan, anggota badan dan kelengkapan rumah yang digunakan untuk kutipan data semasa temu bual bersama informan.

Seseorang penyelidik perlu menyiasat latar belakang informan terlebih dahulu sebelum membuat pemilihan. Penelitian latar belakang informan adalah penting supaya individu yang dipilih boleh bercakap langsung mengenai kelompok budaya atau komuniti yang diwakilinya dan menunjukkan kebolehannya untuk menggunakan bahasa serta mengeluarkan idea, di samping pada masa yang sama dapat mengeluarkan pertuturan dan pengetahuan yang mendalam tentang struktur bahasanya (Nor Azureen & Sharifah, 2017). Dengan adanya kebolehan berbahasa, informan dapat menyumbang data yang diperlukan dalam kajian ini. Informan memainkan peranan penting dalam penyelidikan kerana menyediakan maklumat yang kaya dan terperinci tentang sesuatu fenomena (Gay, Mills & Airasian, 2011). Terdapat empat buah kampung Melayu yang terdapat di daerah Debak iaitu Kampung Debak Laut, Kampung Babu, Kampung Bungey dan Kampung Lalang. Seramai empat (4) informan dipilih dari Kampung Babu dan Kampung Bungey sahaja, iaitu dua lelaki dan dua perempuan. Huraian yang lengkap hendaklah menggunakan lebih ramai informan supaya memperolehi gambaran yang menyeluruh tentang bahasa yang dikaji (Asmah, 2008b).

Pemilihan informan dipilih berdasarkan kriteria yang sesuai. Pemilihan informan haruslah menitikberatkan beberapa aspek iaitu umur, keadaan organ pertuturan dan kesihatan, penguasaan bahasa, kelas sosial, dan kedudukan dalam komuniti (Asmah, 2008b). Umur

informan yang sesuai ialah dari umur 40 hingga 60 tahun. Hal ini kerana penguasaan semua sistem dan struktur dalam sesuatu bahasa tidak berlaku dalam jangka masa yang lama. Orang ynag berumur 80 tahun ke atas juga tidak akan menjadi informan yang baik kerana kemungkinan informan tersebut sudah nyanyuk dan pertuturan yang tidak lancar. Keadaan organ pertuturan dan kesihatan informan yang baik juga penting kerana organ-organ ataupun dikenali titik artikulasi akan mengeluarkan bunyi bahasa dengan baik. Jika terdapat bahagian-bahagian informan mengalami cacat cela atau tidak sihat maka akan mengganggu data kajian daripada bunyi bahasa yang disampaikan oleh informan. Seterusnya ialah penguasaan bahasa. Salah satu syarat wajib bagi pemilihan informan ialah informan yang sememangnya penutur asli dan tinggal bermastautin di tempat kajian. Oleh demikian, penutur asli haruslah sudah menguasai bahasa yang dikaji dan memberikan data yang sahih. Kelas sosial dan kedudukan dalam komuniti juga diutamakan oleh pengkaji dalam pemilihan informan. Kedudukan ini tidak bermakna informan tersebut ketua komuniti. Namun, jika informan tersebut mempunyai hubungan baik dengan komuniti lain maka lebih mudah untuk membawa pengkaji mengenali komuniti lain dan memudahkan proses pemerolehan data yang dikaji.

3.3 Instrumen

Berikut merupakan instrumen yang digunakan dalam kajian ini. Instrumen merupakan cara atau teknik untuk mengumpul dan memperoleh data. Pengkaji telah menggunakan teknik temu bual, alat perakam, dan data korpus.

3.3.1 Temu Bual

Dalam kajian ini, pengkaji akan menggunakan kaedah temu bual semasa kajian lapangan dilakukan untuk mendapatkan data kajian daripada informan. Asmah (2008b), menyatakan temu bual terbahagi kepada dua, iaitu temu bual standard dan temu bual mendalam. Dalam kedua-dua temu bual ini, penyelidik harus bersemuka dengan informan untuk mendapatkan data kajian. Pengkaji menggunakan temu bual mendalam kerana bersesuaian dengan kaedah pengumpulan data kajian. Melalui kaedah temu bual ini, pengkaji tidak perlu mencatat butir-butir penting yang hendak dibangkitkan apabila bertemu informan. Pertanyaan akan timbul apabila bersemuka dengan informan dan dalam masa yang sama, pengkaji harus mengambil kira perkara-perkara yang akan menyentuh sensitiviti informan.

Menurut Taylor dan Bogdan (1984), temu bual mendalam ialah percakapan dua arah secara bersemuka antara pengkaji dengan subjek pengkajiannya, dalam rangka memahami pandangan subjek pengkajian mengenai hidupnya, pengalamannya, ataupun situasi sosial sebagaimana diungkapkan dalam bahasa sendirinya dan merupakan teknik yang dijalankan secara setara, akrab dan tidak formal. Oleh itu, pengkaji menemu bual informan secara santai dan spontan untuk menimbulkan keselesaan informan semasa ditemu bual. Data kajian diperoleh dengan menemu bual informan berdasarkan kaedah pengumpulan data yang dipilih oleh pengkaji, iaitu Kaedah Domain dan Asosiasi Idea. Temu bual ini dijalankan secara individu mengikut kawasan kajian. Informan akan ditanya berdasarkan domain yang telah disediakan pengkaji dan data diperoleh, iaitu data pertuturan lisan yang mana para informan perlu menyebut data tersebut dalam DMSbs. Kesahihan pemilihan informan dalam umur 40 hingga 60 tahun disebabkan untuk mendapat data daripada penutur asli yang betul-betul menetap dan menuturkan DMSbs di Debak. Proses temu bual ini akan dirakam untuk mendapatkan data dan memudahkan proses transkripsi data.

3.3.2 Alat Perakam Suara

Sepanjang temu bual pengkaji dengan informan akan dirakam bagi mendapatkan data dengan lebih tepat. Pengkaji akan merakam suara informan dengan menggunakan alat perakam suara SONY dan pengkaji juga menyediakan aplikasi rakaman telefon pintar sebagai alat sampingan. Dalam teknik ini, pengkaji merakam informan secara terbuka. Pengkaji akan meletakkan alat rakaman di hadapan informan selepas memintan izin daripada informan (Asmah, 2008b). Selepas selesai rakaman dilakukan, pengkaji akan merujuk dan mendengar semula rakaman suara sebutan informan. Data daripada rakaman tersebut dicatatkan dan akan ditranskripsikan ke dalam bentuk teks.

3.3.3 Data Korpus

Data korpus ialah bahan yang dikumpul daripada penyelidikan yang kemudiannya diolah dan dianalisis. Manakala data bahasa yang terdapat dalam satu kumpulan yang agak besar itu disebut korpus. Bagi bahan bahasa, korpus hendaklah cukup besar untuk mendapatkan sistem dan struktur yang penting dalam bahasa yang dikaji. Dalam kajian ini, pengkaji telah menggunakan data korpus sistem fonologi daripada kajian lepas untuk menganalisis perbezaan DMSbs dan DMKch. Pengkaji telah memilih kajian ‘Fonologi Dialek Melayu Kuching (Sarawak)’ oleh Madzhi Johari (1972) dan telah diterbitkan pada tahun 1988. Pengkaji akan memfokuskan data korpus yang merangkumi sistem konsonan dan vokal serta diftong dan rangkap vokal dalam kajian tersebut.

3.4 Prosedur Pengumpulan Data

Dalam kajian ini, pengkaji menggunakan kaedah kualitatif secara penyelidikan lapangan hulu untuk mendapatkan data. Dalam penyelidikan ini, setiap data yang membantu dalam kajian direkodkan dan disusun dengan lebih terperinci agar lebih mudah difahami. Data dikumpulkan secara terperinci dari segi budaya, bahasa dan tingkah laku informan. Kaedah ini juga dapat mengumpulkan data dari segi makna data kajian yang telah diberikan oleh informan. Hal ini demikian kerana informan menjadi sumber utama untuk mendapatkan data. Menurut Asmah (2008b), kaedah sebegini amat sesuai untuk mendapatkan data asas sesuatu bahasa atau dialek yang baharu dikaji yang tiada data korpus sebelumnya.

Terdapat beberapa teknik yang digunakan oleh pengkaji iaitu menemu bual informan dan rakaman audio. Prosedur pertama yang dilakukan oleh pengkaji adalah melakukan kerja lapangan di rumah informan dan menemu bual informan yang bersetuju untuk menjadi informan kajian ini. Sebelum temu bual dijalankan, pengkaji akan menjelaskan terlebih dahulu kepada informan bagaimana temu bual akan dijalankan. Seterusnya, informan akan ditemu bual menggunakan Kaedah Domain dan Asosiasi Idea. Informan perlu menyebut data kajian berdasarkan domain yang ditanyakan oleh pengkaji tersebut dalam DMSbs untuk mendapatkan data. Data pertuturan lisan informan DMSbs dikumpul menggunakan rakaman perbualan audio. Kaedah rakaman audio ini juga memudahkan pengkaji mendengar semula data yang diperoleh daripada informan semasa menganalisis data. Pengumpulan data untuk DMKch, pengkaji akan menggunakan data korpus daripada kajian fonologi DMKch dalam 'Fonologi Dialek Melayu Kuching (Sarawak) (1988)' oleh Madzhi Johari.

3.4.1 Kaedah Domain Dan Asosiasi Idea

Pengkaji telah menggunakan kaedah domain dan asosiasi idea untuk mendapatkan data melalui temu bual informan. Menurut Asmah (2008b), kaedah ini merupakan kaedah yang paling

berkesan untuk memperoleh data kajian di Sabah dan Sarawak. Penggunaan kaedah ini, yang menjadi keutamaan penyelidik ialah domain, iaitu perbendaharaan kata yang menunjukkan sesuatu perkataan boleh dirangkumi ke dalam satu kumpulan besar yang dianggotai oleh kata-kata lain. Dalam kajian ini, pengkaji telah menyediakan tujuh domain iaitu kata kerja, kata adjektif, warna, kelengkapan rumah, anggota badan, dan haiwan dan buah dan sayur.

Semasa temu bual dijalankan, proses mendapatkan data daripada informan dikenali sebagai selisik data (*elicitation of data*) dan proses ini terbatas kepada domain sahaja. Peringkat seterusnya ialah asosiasi idea. Dalam peringkat ini, selisik data terdiri daripada proses mengaitkan satu domain dengan domain lain. Misalnya, informan ditemu bual tentang domain anggota badan, tetapi informan mengaitkan domain tersebut dengan domain lain seperti domain haiwan yang merujuk anggota badan haiwan itu dan begitu juga dengan domain lain. Hasil daripada kaedah itu, pengkaji akan memperolehi lebih banyak data daripada informan dan tidak terbatas dengan domain yang disediakan pada awalnya. Kaedah ini memerlukan kecergasan fikiran diri penyelidik sendiri iaitu, penyelidik harus cepat membuatkan informan mengaitkan satu domain dengan domain yang lain untuk mendapatkan lebih banyak data.

3.5 Prosedur Analisis Data

Data-data telah dikutip daripada kesemua informan dan data korpus kajian lepas dianalisis oleh pengkaji. Pengkaji akan mendengar rakaman audio beberapa kali untuk mendapatkan data yang sah dan data yang diperoleh dipersembahkan dalam jadual menggunakan perisian *Microsoft Excel*. Data ini juga dinomborkan untuk menentukan jumlah kata yang diperolehi. Seterusnya, data akan ditranskripsikan dalam bentuk fonemik dan fonetik menggunakan Lambang Fonetik Antarabangsa 1993 (*International Phonetic Alphabet, IPA 1993*) (rujuk lampiran A). Selepas data dijadualkan, pengkaji berjumpa semula informan untuk mendapat pengesahan semula data

yang diperolehi. Pengkaji akan menghuraikan data menggunakan Model Linguistik Deskriptif Asmah (2006). Dalam kajian ini, pengkaji akan menganalisis data untuk mengenal pasti sistem konsonan dan vokal yang wujud dalam DMSbs di Debak dan akan dibandingkan dengan data korpus DMKch di Kuching bagi mencapai objektif kajian.

Seterusnya pengkaji akan menghuraikan data sistem konsonan dan vokal merangkumi diftong dan rangkap vokal yang diperolehi menggunakan Model Deskriptif Asmah (2006) seperti yang telah digunakan dalam kerangka kajian Salbia Hassan (2015). Misalnya, data sistem vokal dihuraikan dengan memberi definisi setiap aspek yang dikaji dan menjelaskan proses sebutan setiap bunyi bahasa dan menyenaraikan vokal-vokal yang diperolehi. Cara huraian ini juga sama dilakukan untuk diftong dan rangkap vokal. Hal ini bermaksud data dipersembahkan tidak hanya dalam bentuk fonologi tetapi juga dalam fonetik. Selepas itu, perbezaan yang terdapat dalam kajian sistem konsonan dan vokal dalam DMSbs dan DMKch akan dikenal pasti dan dihuraikan.

3.5.1 Lambang Fonetik Antarabangsa 1993 (*International Phonetic Alphabet, IPA 1993*).

IPA boleh diterjemahkan sebagai Abjad Fonetik Antarabangsa dan digubal pada abad ke-19 dan diterima oleh masyarakat linguistik antarabangsa. Dalam transkripsi fonetik, setiap bunyi fonem dilambangkan dengan huruf IPA tanpa mengira fungsi bunyi, dan tanpa mengambil kira bunyi itu merupakan variasi sahaja daripada bunyi yang satu lagi, atau merupakan bunyi yang berbeza (Asmah, 2008b). Menurut Pei (1965), transkripsi fonetik menggunakan kurungan [ ] manakala transkripsi fonemik menggunakan kurungan / /. Dalam kajian ini, pengkaji akan transkripsikan data dalam bentuk fonemik (transkripsi kasar) dan fonetik (transkripsi halus).

3.5.2 Teori Kajian

Model Deskriptif Asmah

Secara umum, Model Linguistik Deskriptif merupakan asas dalam ilmu Linguistik yang digunakan dalam analisis bahasa (Asmah, 1973). Sehubungan itu, linguistik deskriptif meneliti struktur sesuatu bahasa seperti yang dituturkan oleh penutur sesuatu bahasa pada waktu yang tertentu. Penelitian deskriptif ini dilakukan secara objektif terhadap bahasa sesebuah masyarakat tanpa dipengaruhi dengan linguistic peribadi (Asmah, 1973). Pada dasarnya, linguistik deskriptif merupakan kajian yang merangkumi aspek leksikal, fonologi, morfologi dan sintaksis (R.H. Robins (1964). Bagi Bloomfield (1933), pertuturan individu sangat penting sebagai bahan deskriptif, sebelum ciri keseluruhan bahasa komuniti itu dikaji. Kajian boleh bermula dengan pertuturan normal untuk memudahkan kerja, dan memberi perhatian kepada pertuturan mudah dan dalam keadaan yang tidak rumit “...we begin by observing an act of speech-utterance under very simple circumstances”. Oleh itu, teori ini bersesuaian dengan kaedah untuk mendapatkan data kajian. Dalam kajian ini, akan menghuraikan data vokal menggunakan Model Deskriptif Asmah seperti yang digunakan dalam kerangka kajian Salbia Hassan (2015). Fonem vokal dan konsonan dikenal pasti melalui teori fonem melalui prinsip distribusi dan konsep pasangan minimal. Bunyi diftong dan rangkap vokal akan dikenal pasti dan dihuraikan dengan menjelaskan maksud sesuatu konsep dan menyentuh tentang proses pertemuan titik artikulasi dalam cara sebutan bunyi bahasa dan contoh-contoh serta proses fonologi yang berlaku sehingga menampakkan perbezaan yang wujud dalam DMSbs dan DMKch.

3.5.2.1 Teori Fonem

Pengkaji menggunakan teori fonem untuk mengenal pasti fonem vokal dan konsonan. Menurut Asmah (2011), sistem fonologi merupakan salah satu daripada teori linguistik deskriptif. Sistem fonologi melihat kepada inventori fonem dan susunan pewujudannya. Teori

fonem yang dinyatakan dalam (Robins, 1964), merangkumi fonem-fonem penggalan (*segmental phoneme*) yang ditentukan dengan mengenal pasti bunyi-bunyi yang berfungsi signifikan. Justeru, pengkaji menggunakan teori fonem untuk mengenal pasti fonem vokal dan konsonan melalui prinsip distribusi dan konsep pasangan minimal (*minimal pairs*).

Menurut Asmah & Rosline (2012), distribusi fonem bermaksud tempat hadirnya fonem dalam suku kata, sama ada di awal, tengah atau akhir suku kata atau kata (Salbia Hassan, 2015). Distribusi fonem vokal dalam kajian dapat dijelaskan dalam empat situasi iaitu awal kata, antara konsonan, akhir kata (sebelum kesenyapan) dan sebelum konsonan akhir. Manakala distribusi fonem konsonan ditentukan di awal kata, antara vokal, dan akhir kata. Jika fonem yang boleh hadir pada semua posisi tersebut dikenali sebagai mempunyai beban tugas yang penuh manakala fonem vokal yang tidak boleh menempati kesemua posisi tersebut memiliki beban tugas yang kurang (Salbia Hassan, 2015). Prinsip distribusi digunakan untuk melihat kehadiran fonem konsonan dan vokal dalam data kajian DMS, Debak.

Selain itu, berdasarkan deskriptif fonemik data, pengkaji menentukan fonem vokal dan konsonan melalui kaedah pasangan minimal. Melalui kaedah pasangan minimal, sesuatu fonem boleh dikenal pasti sekiranya dalam pasangan perkataan dalam sesuatu bahasa itu dapat membezakan makna, dan jika makna tidak berubah, maka kata tersebut merupakan alofon daripada fonem yang sama. Robins (1964), menyatakan “*minimal pairs is a pairs of words differing by one phoneme only. The phoneme has been defined as a ‘class of phonetically similar sounds, contrasting and mutually exclusive with all similar classes in the language’*”. Dengan menggunakan ujian pasangan minimal, iaitu pasangan bunyi yang hampir-hampir sama kecuali dibezakan pada satu unsur yang jelas membezakan makna akan memudahkan proses mengenal pasti fonem.

3.6 Rumusan

Secara keseluruhannya, kajian DMSbs Debak suatu kajian yang masih segar kerana kurang data korpus daripada kajian lepas yang sebelumnya. Meneliti kepada kelompangan dalam kajian lepas menunjukkan kajian DMSbs di Debak masih tidak menyeluruh kerana kebanyakan kajian DMSbs dikaji secara meluas untuk merujuk semua varian DMSbs. Reka bentuk penyelidikan juga bersesuaian dengan objektif kajian. Kaedah kualitatif dalam penyelidikan lapangan hulu yang menggunakan Kaedah Domain Dan Asosiasi Idea dalam pengumpulan data dapat membolehkan pengkaji mendapat lebih banyak data asli dalam DMSbs Debak. Kajian juga menggunakan empat orang informan dan dipilih mengikut kriteria-kriteria yang ditetapkan. Penggunaan instrumen yang berkesan juga menjayakan kajian untuk memperolehi data. Perancangan setiap prosedur kajian disusun dengan rapi bagi mengkaji kajian dengan sempurna. Semua perkara dititikberatkan bermula daripada tinjauan kajian lepas, kawasan kajian serta metodologi kajian untuk mencapai kepentingan dan objektif kajian. Begitu juga penggunaan Model Deskriptif dalam analisis data dapat menghasilkan kajian yang baik kerana data yang baik diperolehi daripada penyelidikan yang dirancang rapi berdasarkan reka bentuk yang bersesuaian, iaitu pendekatan yang digunakan dalam proses mendapatkan dan menganalisis data penyelidikan. Hal ini sangat penting kerana DMSbs di Debak masih belum ada deskripsi yang lengkap. Justeru, reka bentuk kajian seperti ini mampu memperolehi hasil kajian yang memenuhi objektif kajian dan melengkapkan kajian DMSbs.

BAB 4

DAPATAN DAN PERBINCANGAN

4.0 Pengenalan

Dalam bab ini, pengkaji akan menghuraikan sistem fonologi dialek Melayu Sarawak, Saribas di Debak dan perbezaannya dengan sistem fonologi dialek Melayu Sarawak, Kuching. Sistem fonologi yang difokuskan dalam kajian ini ialah mengenal pasti fonem konsonan dan vokal, diftong, dan rangkap vokal. Analisis ini dilakukan dengan mengaplikasikan teori kajian Model Deskriptif Asmah (2006)

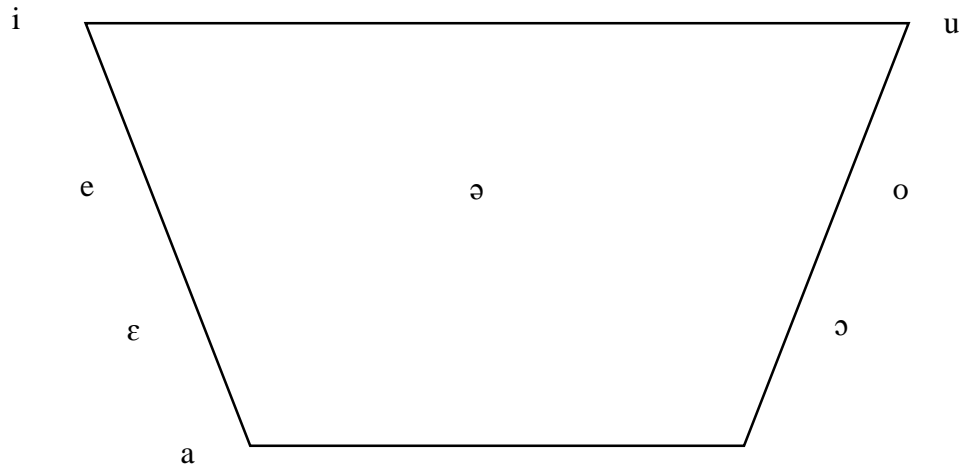
4.1 Fonem Vokal

Vokal ialah bunyi bersuara yang ketika menghasilkannya udara keluar terus-menerus dari paru-paru menerusi rongga mulut tanpa mengalami gangguan atau penyempitan yang boleh menimbulkan bunyi geseran (Jones, 1956). Bloomfield (1964), menyatakan bahawa bunyi vokal merupakan pengubahsuaian bunyi suara yang tidak melibatkan penutupan, geseran atau sentuhan lidah atau bibir. Sejajar dengan sifat ini, bunyi vokal dihasilkan apabila arus udara yang mengalir melalui rongga mulut dan dilepaskan secara bebas. Oleh sebab itu, vokal ialah bunyi-bunyi bahasa yang tidak dicirikan oleh sebarang gangguan pada arus udara (Arbak Othman, 1973). Bunyi-bunyi vokal dapat ditentukan berdasarkan perubahan pada bibir, yakni kedudukan bibir yang menyebabkan laluan udaranya sempit, separuh sempit, separuh luas dan luas (Nor Hashimah, 2007).

Bahasa Melayu standard mempunyai sistem enam-vokal yang terdiri daripada [i], [e], [ə], [a], [o], [u]. Analisis bunyi-bunyi vokal menunjukkan DMSbs, Debak mempunyai lapan bunyi vokal yang merupakan perkembangan daripada sistem enam-vokal iaitu, [i], [e], [ə], [a],

[o], [u], [ɛ], [ɔ]. Sistem vokal DMSbs, Debak dapat dilihat dengan lebih jelas dalam rajah 1 seperti berikut;

Rajah 1: Bunyi Vokal DMSbs, Debak

Rajah 1 menunjukkan kedudukan vokal DMSbs, Debak terbahagi kepada vokal hadapan tinggi, vokal depan separuh tinggi, vokal depan separuh rendah dan vokal depan rendah. Terdapat satu vokal tengah separuh tinggi, dan tiga bunyi vokal belakang, iaitu vokal belakang tinggi, vokal belakang separuh tinggi dan vokal belakang separuh rendah. Secara ringkasnya, kedudukan fonem vokal seperti yang terdapat dalam Jadual 1 yang berikut;

Jadual 1: Kedudukan Bunyi-Bunyi Vokal

Vokal	Depan	Tengah	Belakang
tinggi	i		u
separuh tinggi	e	ə	o
separuh rendah	ɛ		ɔ
Rendah	a		

Menurut Pike (1968), distribusi fonem ialah ... “*permitted occurrence of segments or phonemes*”, iaitu, lingkungan – lingkungan tertentu yang boleh diduduki oleh sesuatu fonem dalam suku kata atau kata. Distribusi bagi fonem konsonan dibahagikan kepada hadirnya fonem konsonan di awal kata, antara vokal, akhir kata, dan berdampingan dengan konsonan lain. Distribusi fonem vokal dalam kajian dapat dijelaskan dalam empat situasi iaitu awal kata, antara konsonan, akhir kata (sebelum kesenyapan) dan sebelum konsonan akhir. DMSbs, Debak mempunyai lapan bunyi vokal yang dihuraikan distribusinya seperti jadual 2 di bawah;

4.1.1 Vokal Depan [i], [e], [ɛ], [a]

4.1.1.1 Vokal Tinggi [i]

Bunyi [i] dihasilkan apabila depan lidah dinaikkan tinggi yang menyebabkan laluan udara menjadi sempit, namun tidak menyentuh langit keras. Hujung lidah berada rapat dengan gusi bawah dan bibir dalam keadaan hampar. Udara akan dilepaskan tanpa sekatan dan pita suara bergetar menghasilkan bunyi vokal [i].

Jadual 2: Distribusi Vokal Tinggi [i]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	/itam/	<itam>	hitam
	/idʒo/	<ijo>	hijau
antara konsonan	/siŋo/	<singo>	toleh
	/ŋiʏo/	<ngiro>	mengira
	[siʔaŋ]	<siang>	siang
	/miyah/	<mirah>	merah
akhir kata (sebelum kesenyapan)	/pəgi/	<pegi>	pergi
	/tibi/	<tibi>	televisyen
	/kɔli/	<koli>	kuali

	/kəsi/	<kesi>	kerusi
sebelum konsonan	/dʒajit/	<jayit>	Jahit
akhir	/nulis/	<nulis>	tulis
	/ambi?/	<ambik>	ambil
	/mbəyi?/	<mberik>	beri

Berdasarkan jadual tersebut menunjukkan fonem vokal /i/ memenuhi setiap posisi dalam jadual distribusi. Hal ini menunjukkan fonem /i/ mempunyai bebas tugas yang penuh dan boleh berdampingan dengan konsonan – konsonan lain.

4.1.1.2 Vokal Separuh Tinggi [e]

Bunyi ini dihasilkan dengan menurunkan bahagian hadapan lidah rendah sedikit daripada sewaktu menghasilkan bunyi [i], dan bibir dalam keadaan hampar. Lelangit lembut diangkat rapat ke belakang tekak dan menutup rongga hidung. Laluan udara yang dikeluarkan juga tidak tersekat dan arus udara dikeluarkan menerusi rongga mulut untuk menghasilkan vokal [e]. Berikut merupakan jadual distribusi bagi fonem [e].

Jadual 3: Distribusi Vokal Separuh Tinggi [e]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	-	-	-
antara konsonan	/bəya?/ /pende?/ /sehat/ [ketiʰa]	<berak> <pendek> <sehat> <ketiya>	buang air besar pendek sihat ketel
akhir kata (sebelum kesenyapan)	/pande/	<pande>	pandai
sebelum konsonan	/puteh/	<puteh>	putih
akhir	/bek/	<beg>	bag

	/indʒen/	<injen>	mesin
	/sep/	<sep>	almari dapur

Berdasarkan Jadual 3, fonem /e/ tidak memenuhi beban tugas kerana fonem /e/ tidak hadir pada posisi awal kata. Fonem /e/ hanya hadir pada posisi antara konsonan, akhir kata (sebelum kesenyapan) dan sebelum konsonan akhir. Analisis mendapati fonem /e/ dalam BMS akan berubah kepada fonem /i/ dalam DMSbs, Debak. Sebagai contohnya /merah/ ~ /miyah/ dan /ekor/ ~ [iku^ya].

4.1.1.3 Vokal Separuh Rendah [ɛ]

Vokal [ɛ] dihasilkan dengan menurunkan bahagian hadapan lidah agak rendah daripada kedudukan lidah semasa menghasilkan bunyi vokal [e]. Lelangit lembut yang diangkat rapat ke belakang tekak, menutup rongga hidung menyebabkan arus udara keluar menerusi rongga mulut dengan keadaan bibir dalam keadaan hampar. Dalam DMSbs fonem [ɛ] merupakan fonem tersendiri dan bukannya salah satu variasi daripada fonem /e/. Berikut merupakan distribusi fonem [ɛ].

Jadual 4: Distribusi Vokal Separuh Rendah [ɛ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	-	-	-
antara konsonan	/bɛkot/ /lɛpeh/	<bekot> <lepeh>	lari lipas
akhir kata (sebelum kesenyapan)	/makeɛ/ /ɣambeɛ/ /dabeɛ/ /kədeɛ/	<make> <rambe> <dabe> <kede>	pakai rambai dabai kedai

sebelum konsonan	/kəməh/	<kemeh>	buang air kecil
akhir	/goʏəŋ/	<goreng>	goreng
	/ləy/	<lei>	bendi

Jadual 4 menunjukkan fonem [ɛ] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak memenuhi pada posisi awal kata. Analisis jadual menunjukkan fonem [ɛ] hadir pada posisi antara konsonan, akhir kata dan sebelum konsonan. Fonem [ɛ] pada akhir kata didapati hadir dalam perkataan DMSbs yang bersejajaran dengan perkataan bunyi diftong dalam BMS. Misalnya ialah, /ram**ay**/ ~ /yamb**ɛ**/, /dab**ay**/ ~ /dab**ɛ**/ dan /kəd**ay**/ ~ /kəd**ɛ**.

4.1.1.4 Vokal Rendah [a]

Vokal depan luas [a] dihasilkan dengan menurunkan hadapan lidah di kedudukan yang paling rendah dalam mulut dengan bibir dihamparkan. Arus udara yang dikeluarkan terus keluar menerusi rongga mulut dan pita suara bergetar. Berikut merupakan jadual distribusi bagi fonem [a].

Jadual 5: Distribusi Vokal Rendah [a]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	/aŋat/ /asuʔ/ [aji ^j a]	<angat> <asuk> <ayia>	panas anjing air
antara konsonan	/mbasak/ /padah/ /dʒajit/ /japu/	<mbasak> <padah> <jayit> <nyapu>	masak beritahu jahit sapu
akhir kata (sebelum kesenyapan)	[tidu ^w a] /paga/ /lowa/ [keti ^j a]	<tiduwa> <paga> <lowa> <ketiya>	tidur pagar seluar ketel

sebelum konsonan akhir	/padah/	<padah>	beritahu
	/dʒalan/	<jalan>	jalan
	/gənaŋ/	<genang>	berenang
	/kuʔak/	<kurak>	gaul

Berdasarkan jadual 5, boleh dikatakan, fonem [a] boleh memenuhi bebas tugas dan hadir pada posisi awal kata, antara konsonan, akhir kata, dan sebelum konsonan akhir.

4.1.2 Vokal Tengah [ə]

4.1.2.1 Vokal Separuh Tinggi [ə]

Untuk menghasilkan vokal tengah [ə], tengah lidah dinaikkan agak jauh dari lelangit keras dengan bibir dihamparkan. Udara dilepaskan melalui rongga mulut dan pita suara bergetar. Berikut merupakan jadual distribusi fonem vokal [ə].

Jadual 6: Distribusi Vokal Separuh Tinggi [ə]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	/ənkalan/	<enkalan>	papan pemotong
	/ənkudu/	<enkudu>	mengkudu
antara konsonan	/bəkəla/	<bekelaka>	beritahu
	/pəgi/	<pegi>	pergi
	/mbeŋi/	<mberik>	beri
akhir kata (sebelum kesenyapan)	-	-	-
sebelum konsonan akhir	-	-	-

Jadual 6 menunjukkan fonem vokal [ə] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak hadir pada posisi akhir kata dan sebelum konsonan. Fonem [ə] hanya hadir pada posisi awal

kata dan antara konsonan. Jika diteliti, fonem [ə] pada awal kata hadir berdampingan dengan bunyi nasal [n] misalnya dalam perkataan /ənkalan/ dan /ənkudu/.

4.1.3 Vokal Belakang [u], [o], [ɔ]

4.1.3.1 Vokal Tinggi [u]

Vokal belakang sempit [u] dihasilkan dengan menaikkan belakang lidah ke tahap tertinggi tetapi tidak menyentuh langit lembut dengan bibir yang dibundarkan. Arus udara terus dikeluarkan menerusi rongga mulut. Distribusi fonem vokal [u] seperti di bawah.

Jadual 7: Distribusi Vokal Tinggi [u]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	/umbut/	<umbut>	umbut
	/uɣaŋ/	<urang>	orang
antara konsonan	/ɲuɣoh/	<nyuroh>	suruh
	/nulis/	<nulis>	tulis
	/tundʒok/	<tunjok>	tunjuk
	/mpusak/	<mpusak>	tersedak
akhir kata (sebelum kesenyapan)	/lagu/	<lagu>	menyanyi
	/ɲapu/	<nyapu>	sapu
	/biɣu/	<biru>	biru
	/ənkudu/	<enkudu>	mengkudu
sebelum konsonan akhir	/bayut/	<barut>	pemarut
	/suduʔ/	<suduk>	sudu
	/ɣambut/	<rambut>	rambut

Berdasarkan jadual 7, jelas menunjukkan bahawa fonem [u] mempunyai beban tugas yang penuh kerana hadir pada semua posisi kata.

4.1.3.2 Vokal Separuh Tinggi [o]

Vokal ini dihasilkan apabila belakang lidah diturunkan rendah sedikit daripada kedudukan lidah yang paling tinggi semasa menghasilkan bunyi [u]. Semasa menghasilkan bunyi [o], bibir dibundarkan dan udara dilepaskan tanpa sekatan menerusi rongga mulut. Berikut merupakan kedudukan distribusi bagi fonem [o].

Jadual 8: Distribusi Vokal Separuh Tinggi [o]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	-	-	-
antara konsonan	/tolɔ/ /yoŋan/ [boʷaʔ] /somet/	<tolo> <rongan> <boyak> <somet>	petola betik buaya misai
akhir kata (sebelum kesenyapan)	/mbaʔɔ/ /medʒo/ /maŋgo/ /muko/	<mbaco> <mejo> <manggo> <muko>	baca meja manga muka
sebelum konsonan akhir	/bəkot/ /ɲuɣoh/ /kajoh/ /gəmək/	<bekot> <nyuroh> <kayoh> <gemok>	lari suruh kayuh gemuk

Jadual di atas menunjukkan fonem vokal [o] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana fonem [o] tidak hadir pada posisi awal kata. Analisis data mendapati terdapat fonem [o] pada awal kata perkataan dalam BMS akan diganti dengan fonem [u] dalam DMSbs. Sebagai contohnya, perkataan /oraŋ/ ~ /uɣaŋ/.

4.1.3.3 Vokal Separuh Rendah [ɔ]

Vokal [ɔ] dihasilkan dengan menurunkan belakang lidah agak rendah daripada kedudukan lidah semasa menghasilkan bunyi [o] dengan bibir dibundarkan dan arus udara dilepaskan menerusi rongga mulut yang menggetarkan pita suara. Dalam DMSbs, fonem [ɔ] merupakan fonem tersendiri kerana melalui kaedah pasangan minimal memperlihatkan perbezaan makna dengan fonem [o] seperti yang akan dibincangkan dalam bahagian 4.1.3.2. Berikut merupakan distribusi bagi fonem [ɔ].

Jadual 9: Distribusi Separuh Rendah [ɔ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
awal kata	-	-	-
antara konsonan	[lɔ ^w a] /kɔli/	<lowa> <koli>	seluar kuali
akhir kata (sebelum kesenyapan)	/siŋɔ/ /ŋiɣɔ/ /kajɔ/ /idʒɔ/	<singo> <ngiro> <kayo> <ijo>	toleh mengira kaya hijau
sebelum konsonan akhir	/tundʒɔk/ /tɔŋ/ /pijɔk/	<tunjok> <tong> <piyok>	tunjuk tong periuk

Jadual 9 menunjukkan fonem [ɔ] tidak menempati semua posisi kerana tidak hadir pada awal kata. Fonem vokal [ɔ] hanya memenuhi posisi anantara konsonan, akhir kata, dan sebelum konsonan akhir.

4.2 Penentuan Fonem Vokal melalui Kaedah Pasangan Minimal

Analisis di atas menunjukkan DMSbs, Debak mempunyai 19 konsonan dan lapan vokal. Berdasarkan deskriptif fonemik data, pengkaji menentukan fonem vokal dan konsonan melalui

kaedah pasangan minimal. Melalui kaedah pasangan minimal, sesuatu fonem boleh dikenal pasti sekiranya dalam pasangan perkataan dalam sesuatu bahasa itu dapat membezakan makna, dan jika makna tidak berubah, maka kata tersebut merupakan alofon daripada fonem yang sama. Robins (1964), menyatakan “*minimal pairs is a pairs of words differing by one phoneme only. The phoneme has been defined as a ‘class of phonetically similar sounds, constrasting and mutually exclusive with all similar classes in the language’*”. Dengan menggunakan ujian pasangan minimal, iaitu pasangan bunyi yang hampir-hampir sama kecuali dibezakan pada satu unsur yang jelas membezakan makna akan memudahkan proses mengenal pasti fonem. Melalui pasangan minimal, menunjukkan perbezaan dua pasangan minimal vokal iaitu, fonem /e/ dan /a/, /i/ dan /a/, /o/ dan /a/, /o/ dan /ɔ/. Perbezaan pasangan minimal fonem vokal seperti berikut.

Fonem /e/ dan /a/ merupakan fonem yang tersendiri. Berdasarkan pasangan minimal, terdapat perbezaan makna bagi perkataan tersebut seperti yang ditunjukkan

I.		
/gəyuʔ/	=	‘leher’
/gaʔyuʔ/	=	‘garu’

Fonem /ɛ/ dan /a/ merupakan fonem yang tersendiri. Berdasarkan pasangan minimal, terdapat perbezaan makna bagi perkataan tersebut seperti yang ditunjukkan;

I.		
/lɛy/	=	‘bendi’
/lay/	=	‘pear’

Fonem /i/ dan /a/ merupakan fonem yang tersendiri. Berdasarkan pasangan minimal, terdapat perbezaan makna bagi perkataan tersebut seperti yang ditunjukkan;

I.	II.
----	-----

/sijaŋ/	=	‘siang’	/tilam/	=	‘tilam’
/sajaŋ/	=	‘sayang’	/talam/	=	‘dulang’

Fonem /ɔ/ dan /a/ merupakan fonem yang tersendiri. Berdasarkan pasangan minimal, terdapat perbezaan makna bagi perkataan tersebut seperti yang ditunjukkan;

I.		
/lɔwa/	=	‘seluar’
/lawə/	=	‘sombong’

Fonem /o/ dan /ɔ/ merupakan fonem yang tersendiri. Berdasarkan pasangan minimal, terdapat perbezaan makna bagi perkataan tersebut seperti yang ditunjukkan;

I.		
/siŋo/	=	‘singa’
/siŋɔ/	=	‘toleh’

4.3 Fonem Konsonan

Fonem ialah unit terkecil yang membawa perbezaan makna (Asmah, 1981). Jones (1969), menyatakan bahawa konsep fonem ini mula-mula digunakan terhadap bunyi-bunyi penggalan konsonan dan vokal dalam sesuatu bahasa. Jumlah fonem dalam sesuatu bahasa itu berbeza daripada fonem bahasa yang lain. Bunyi-bunyi konsonan ialah bunyi bahasa yang bertentangan dengan bunyi-bunyi vokal sama ada dari segi sifat-sifat yang didengar mahupun cara penghasilannya. Hal ini demikian kerana, pengeluaran bunyi-bunyi konsonan mengalami sekatan, sempitan atau gangguan daripada alat artikulasi pada arus udara salah satu titik artikulasi di sepanjang aliran arus udara yang keluar dari paru-paru (Abdul Hamid, 1993).

Menurut Jones (1956) dalam *Outline of English Phonetics*, menyatakan bahawa bunyi

konsonan dalam proses penghasilannya mengalami sempitan atau sekatan di rongga oral mahupun di rongga nasal yang bersuara atau tidak, bunyi itu ditentukan oleh keadaan pita suara iaitu bergetar atau tidak bergetar. Konsonan merupakan bunyi yang keluar dan telah mengalami sekatan di dalam rongga mulut (Bloomfield, 1964). Menurut Suraiya Chapakiya (2014), konsonan ialah udara daripada paru-paru tersekat atau terhalang oleh alat artikulasi semasa melalui rongga mulut atau rongga hidung. Penghasilan konsonan melibatkan jenis bunyi yang dibezakan berdasarkan mekanisme udara sama ada melalui sekatan di rongga hidung atau rongga mulut (Asmah dan Rosline, 2012)

Analisis DMSbs, Debak mendapati bahawa terdapat 19 konsonan yang berbeza berdasarkan alat artikulasi yang terlibat dan cara bunyi tersebut dihasilkan. Bunyi-bunyi konsonan tersebut terdiri daripada bunyi plosif, frikatif, afrikat, nasal, lateral, getaran, dan separuh vokal. Untuk menentukan fonem dalam sesuatu bahasa, ia dapat dikesan menerusi kelainan dan distribusi dan pasangan terkecil. Distribusi fonem bermaksud tempat hadirnya fonem dalam suku kata, sama ada di awal, tengah atau akhir suku kata atau kata (Asmah Haji Omar & Rosline Sandai, 2012). Perbezaan bunyi-bunyi konsonan tersebut dapat diperlihatkan dalam jadual 10 berikut;

Jadual 10: Bunyi Konsonan DMSbs, Debak

Artikulasi	Bilabial		Alveolar		Palatal		Velar		Glotal	
	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
Plosif	p	b	t	d			k	g	ʔ	
Frikatif			s					ɣ	h	
Afrikat					tʃ	dʒ				
Nasal		m		n		ɲ		ŋ		
Lateral				l						

Separuh	w					j				
Vokal										

- tak bersuara
- + bersuara

Jadual 10 menunjukkan 19 bunyi konsonan yang terdapat dalam DMSbs, Debak. Konsonan tersebut dibezakan mengikut daerah artikulasi dan alat artikulasi, sama ada konsonan bersuara (+) dan tidak bersuara (-). Berdasarkan jadual di atas, jelas menunjukkan DMSbs, Debak tidak mempunyai konsonan [r], [f], dan [z]. Dalam DMS, Debak bunyi konsonan [r] dalam BMS didukung oleh bunyi [ɣ] dan tidak terdapat bunyi [f] dan [z]. Hal ini kerana bunyi [f] hadir dalam bunyi hadir dalam perkataan pinjaman daripada BMS manakala bunyi [z] berubah menjadi bunyi [dʒ]. Misalnya ialah perkataan /fikir/ ~ /pikiʸa/, /feri/ ~ /peyi/, /zakat/ ~ /dʒakat/ dan /rezeki/ ~ /ɣədʒəki/, dan /zikir/ ~ /dʒikiʸa/. Pembahagian fonem konsonan dihuraikan seperti berikut.

4.3.1 Plosif

DMSbs, Debak mempunyai tujuh bunyi plosif, iaitu bunyi plosif bilabial [p] dan [b], bunyi plosif alveolar [t] dan [d], bunyi plosif velar [k] dan [g], dan bunyi glotis [ʔ]. Bunyi plosif atau letupan ialah bunyi yang tersekat sepenuhnya kemudian dilepaskan dengan serta-merta untuk menghasilkan bunyi-bunyi tadi. Udara yang tersekat itu seolah-olah dipaksa keluar dengan bunyi yang seakan-akan meletup (Asmah Haji Omar & Rosline Sandai, 2012). Bagi bunyi hentian glotis, kedua-dua belah pita suara dirapatkan dan kemudian melepaskan kedua-duanya dengan tekanan

nafas (Bloomfield, 1964). Glotis yang tertutup sepenuhnya menunjukkan bahawa kedua-dua pita suara menutup laluan udara dengan rapat sehingga udara tidak dapat menembusnya dengan tempoh yang sementara. Apabila udara telah menembusi penutupan glotis, maka bunyi yang dihasilkan ialah hentian glotis [ʔ]. Berikut merupakan distribusi bagi fonem plosif.

4.3.1.1 Plosif Bilabial Tak Bersuara [p]

Jadual 11: Distribusi Plosif Bilabial Tak Bersuara [p]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/padah/ /potonʔ/ /pəgi/ /pandʒanʔ/ /pendeʔ/ /pande/	<padah> <potong> <pegi> <penjan> <pendek> <pande>	cakap potong pergi tingkap pendek pandai
Antara vokal	/napu/ /tapak/ /pipi/ /lepeh/ /sapi/ /kapay/	<nyapu> <tapak> <pipi> <lepeh> <sapi> <kapai>	sapu pinggan pipi lipas lembu kapal
Akhir kata	/sep/ /səyap/	<sep> <serap>	almari dapur serap
Berdamping dengan konsonan lain	/mpusak/ /lampə/ /hufok dʒampanʔ/	<mpusak> <lampo> <hucok jampang>	tersedak lampu pucuk jampang

Berdasarkan Jadual 11, mendapati fonem [p] mempunyai beban tugas yang lengkap kerana boleh hadir pada semua posisi. Distribusi di atas menunjukkan fonem [p] juga membentuk

rangkap konsonan nasal – oral /mp/ pada posisi berdampingan dengan konsonan lain. Rangkap konsonan /mp/ ini hadir pada awal kata dan tengah kata. Sebagai contohnya ialah /**mp**usak/, /**lam**pɔ/, dan /huʔfok dʒ**am**paŋ/.

4.3.1.2 Plosif Bilabial Bersuara [b]

Jadual 12: Distribusi Plosif Bilabial Bersuara [b]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/bəkot/ /bəkəlaka/ /baŋun/ /bəyaʔ/ /biyu/ /bek/ /bəyaŋaʔ/	<bekot> <bekelaka> <bangun> <berak> <biru> <bek> <berangak>	lari cakap bangun buang air besar biru bag belanga
Antara vokal	/tibi/ [tabiʔa] /ɣəbɔŋ/ /dabe/ /kubay/ /hubok/	<tibi> <tabiya> <rebong> <dabe> <kubai> <hubok>	televisyen langsir rebung dabai kubai paku pakis
Akhir kata	-	-	-
Berdamping dengan konsonan lain	/mbasak/ /mbaʔfo/ /ambiʔ/ /mbəyiʔ/ /mbasoh/	<mbasak> <mbaco> <ambik> <mberik> <mbasoh> <kumbuk>	masak baca ambil beri basuh selimut

	/kumbuʔ/		
--	----------	--	--

Jadual distribusi menunjukkan fonem [b] tidak melengkapi beban tugas kerana tidak boleh hadir pada posisi akhir kata. Dalam DMSbs, fonem [b] hanya menempati posisi awal kata, antara vokal, dan berdampingan dengan konsonan lain. Fonem [b] juga boleh membentuk rangkap vokal pada posisi berdampingan dengan konsonan lain. Didapati fonem [b] membentuk rangkap vokal nasal – oral /mb/ yang hadir pada awal dan tengah kata. Sebagai contohnya ialah, /mbasak/, /mbaʔo/, /ambiʔ/, /mbəyiʔ/, /mbasoh/, dan /kumbuʔ/.

4.3.1.3 Plosif Alveolar Tak Bersuara [t]

Jadual 13: Distribusi Plosif Alveolar Tak Bersuara [t]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/tundʒok/ /taŋkas/ /tibi/ /tɔŋ/ /tapak/ /tilam/	<tunjok> <tangkas> <tibi> <tong> <tapak> <tilam>	tunjuk cepat televisyen tong pinggan tilam
Antara vokal	/patah/ /itam/ /puteh/ [ketiʔa] /mbutan/ /lutut	<patah> <itam> <puteh> <ketiya> <mbutan> <lutut>	patah hitam putih ketel rambutan lutut
Akhir kata	/bekot/ [dʒaʔit]	<bekot> <jayit>	lari jahit

	/aŋat/ /sehat/ /dəkat/ /pəŋəpit/	<angat> <sehat> <dekat> <penyepit>	panas sihat dekat penyepit
Berdamping dengan konsonan lain	/bantay/	<bantai>	Bantal

Jadual 13 menunjukkan fonem [t] mempunyai beban tugas yang penuh kerana menempati semua posisi kata. Selain itu, fonem [t] juga mempunyai ciri- ciri yang sama seperti fonem [b] dan [p] iaitu boleh membentuk rangkap konsonan nasal-oral /nt/ pada posisi berdampingan dengan konsonan lain. Rangkap konsonan /nt/ hadir pada awal dan tengah kata contohnya seperti perkataan /bantay/.

4.3.1.4 Plosif Alveolar Bersuara [d]

Jadual 14: Distribusi Plosif Alveolar Bersuara [d]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/dəkat/ /diŋin/ [dapu ^w a] /dabɛ/ [di ^j an] [da ^j i]	<dekat> <dingin> <dapuwa> <dabe> <diyan> <dayi>	Dekat sejuk dapur dabai durian dahi
Antara vokal	/padah/ [tidu ^w a] /pəŋodoʔ/ /bidin/	<padah> <tiduwa> <penyodok> <bidin>	beritahu tidur penyodok miding

	/kəladi/	<keladi>	keladi
Akhir kata	-		
Berdamping dengan konsonan lain	/pandaʔ/ /pendeʔ/ /pande/ /səndək/ /bandɔŋ/	<pandak> <pendek> <pande> <sendok> <bandong>	Pendek pendek pandai senduk ubi kayu

Jadual di atas menunjukkan fonem [d] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak dapat hadir pada posisi akhir kata. Fonem [d] didapati hanya hadir pada awal kata, antara vokal, dan berdampingan dengan konsonan lain. Jika dilihat pada posisi berdampingan dengan konsonan lain mendapati fonem [d] membentuk rangkap konsonan nasal-oral [nd]. Rangkap konsonan /nd/ dapat dilihat berlaku pada tengah kata sahaja. Sebagai contohnya, /pandaʔ/, /pendeʔ/, /pande/, /səndək/, dan /bandɔŋ/.

4.3.1.5 Plosif Velar Tak Bersuara [k]

Jadual 15: Distribusi Plosif Velar Tak Bersuara [k]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/kəmeh/ /kajoh/ /kuyus/ /kunin/ /kolaŋ/ /kipas/	<kemeh> <kayoh> <kurus> <kunin> <kolang> <kipas>	buang air kecil kayuh kurus kuning pintu kipas
Antara vokal	/bekot/	<bekot>	Lari

	/bəkəla/	<bekelaka>	cakap
	/dəkat/	<dekat>	dekat
	/bakaʔ/	<bakak>	bakul
	/kaki/	<kaki>	kaki
	/kuku/	<kuku>	kuku
	/siku/	<siku>	siku
Akhir kata	/mpusak/	<mpusak>	tersedak
	/mbasak/	<mbasak>	masak
	/gəmək/	<gemok>	gemuk
	/sədʒək/	<sejok>	sejuk
	/tundʒək/	<tunjok>	tunjuk
	/pijək/	<piyok>	periuk
Berdamping dengan konsonan lain	/taŋkas/	<tangkas>	cepat
	/maŋkok/	<mangkok>	mangkuk
	/əŋkalan/	<enkalan>	papan pemotong
	/maŋkə/	<mangko>	tembikai
	/tʃaŋkək/	<cangkok>	pucuk manis
	/naŋkaʔ/	<nangkak>	nangka

Berdasarkan Jadual 15, mendapati fonem [k] mempunyai beban tugas yang penuh kerana boleh menempati semua posisi kata. Fonem [k] juga membentuk rangkap konsonan nasal – oral /ŋk/ dan /nk/ apabila didahului konsonan nasal /ŋ/ dan /n/. Rangkap konsonan ini hadir pada posisi tengah kata. Sebagai contohnya ialah, /taŋkas/, /maŋkok/, /əŋkalan/, /maŋkə/, /tʃaŋkək/, dan /naŋkaʔ/.

4.3.1.6 Plosif Velar Bersuara [g]

Jadual 16: Distribusi Plosif Velar Bersuara [g]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/gənaŋ/ /goŋeŋ/ /gaŋuʔ/ /gəmoŋk/	<genang> <goreng> <garuk> <gemok>	berenang goreng garu gemuk
Antara vokal	/laŋu/ /pəgi/ /dʒaŋoŋ/ /tigaʔ/	<lagu> <pegi> <jagong> <tigak>	nyanyi pergi jagung tumit kaki
Akhir kata	-	-	-
Berdamping dengan konsonan lain	/maŋgo/ /maŋgis/	<manggo> <manggis>	manga manggis

Jadual 16 menunjukkan fonem [g] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak boleh menempati posisi akhir kata. Fonem [g] hadir pada posisi awal kata, antara vokal dan berdampingan dengan konsonan lain serta dapat membentuk rangkap konsonan nasal – oral /ŋg/ apabila berdappingan dengan konsonan /ŋ/. Rangkap konsonan /ŋg/ hadir pada posisi tengah kata contohnya /maŋgo/ dan /maŋgis/.

4.3.1.7 Plosif Glotis [ʔ]

Jadual 17: Distribusi Plosif Glotis [ʔ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna

Awal kata	-	-	-
Antara vokal	-	-	-
Akhir kata	/ambiʔ/ /mbəyiʔ/ /beʔaʔ/ /susuʔ/ /gayuʔ/ /kaʔfaʔ/	<ambik> <mberik> <berak> <susuk> <garuk> <kacak>	ambil beri buang air besar jatuh garu cantik
Berdamping dengan konsonan lain	-	-	-

Berdasarkan jadual di atas, fonem [ʔ] tidak mempunyai bebas tugas yang penuh kerana tidak hadir pada posisi awal kata, antara vokal dan berdampingan konsonan lain. Fonem [ʔ] didapati hanya hadir pada posisi akhir kata. Dalam DMSbs, fonem [ʔ] merupakan fonem yang tersendiri dan bukannya variasi lain daripada fonem [k]. Perbezaan fonem [ʔ] dan [k] dapat dibezakan melalui kaedah pasangan minimal.

4.3.2 Frikatif

Terdapat tiga bunyi frikatif iaitu frikatif alveolar [s], frikatif velar [ɣ], frikatif glotal [h]. Hanya terdapat tiga bunyi frikatif dalam DMKb, iaitu [s], [h] dan [ɣ] berbanding dengan sembilan konsonan ini dalam BMS. Geseran gusi [s] berlaku apabila hujung lidah dirapatkan ke arah sempadan gusi lelangit keras yang menyekat aliran udara dan menyebabkan udara bergeser. Bunyi [s] ialah bunyi geseran tak bersuara manakala bunyi [ɣ] merupakan geseran lelangit lembut bersuara. Bunyi [ɣ] berlaku apabila belakang lidah diangkat rapat ke lelangit lembut dan udara terdesak keluar melalui rongga mulut dan udara bergeser. Bunyi [h] merupakan bunyi

konsonan geseran glotis tak bersuara yang berlaku apabila berlaku geseran di pita suara. Sewaktu bunyi [h] diujarkan, glotis hanya terbuka sementara dan mekanisme udara berlaku pada glotis. Oleh hal yang demikian, bunyi [h] juga disebut sebagai bunyi aspirat atau bunyi frikatif glotis tak bersuara (Asmah Haji Omar & Rosline Sandai, 2012)

4.3.2.1 Frikatif Alveolar [s]

Jadual 18: Distribusi Frikatif Alveolar [s]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/susuʔ/ /səɖʒok/ /sehat/ /sajaŋ/ /suduʔ/ /səndɔk/	<susuk> <sejok> <sehat> <sayang> <suduk> <senduk>	jatuh sejuk sihat sayang sudu senduk
Antara vokal	/mbasak/ /mbasoh/ /pasu/ /pisoʔ/	<mbasak> <mbasoh> <pasu> <pisok>	masak basuh pasu pisau
Akhir kata	/naŋis/ /nəɣajis/ /taŋkas/ /kipas/ /nanas/ /maŋgis/	<nangis> <nerais> <tangkas> <kipas> <nanas> <manggis>	nangis jerit cepat kipas nanas manggis
Berdamping dengan konsonan lain	/miskin/	<miskin>	miskin

Berdasarkan jadual di atas, menunjukkan fonem [s] mempunyai beban tugas yang penuh kerana memenuhi semua posisi.

4.3.2.2 Frikatif Velar [ɣ]

Jadual 19: Distribusi Frikatif Velar [ɣ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/ɣəbɔŋ/ /ɣoŋan/ /ɣambut/ /ɣəŋan/	<rebong> <rongan> <rambut> <rengan>	rebung betik rambut lengan
Antara vokal	/ɲuɣoh/ /mbəɣiʔ/ /muɣas/ /nəɣajis/ /beɣaʔ/ /ŋiɣɔ/	<nyuroh> <mberik> <muras> <nerais> <berak> <ngiro>	suruh bari marah jerit buang air besar mengira
Akhir kata	-	-	-
Berdamping dengan konsonan lain	-	-	-

Dalam DMS, kebanyakan variasi dialek mempunyai fonem [ɣ] seperti DMKch (Madzhi Johari, 1988), DMKb (Salbia, 2016) dan termasuklah DMSbs. Jadual 19 menunjukkan fonem [ɣ] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak dapat hadir pada posisi akhir kata dan berdampingan dengan konsonan lain. Fonem [ɣ] tidak hadir pada akhir kata kerana perkataan

yang diakhiri dengan fonem [ɣ] akan berlaku perangkapan dalam DMSbs, Debak. Sebagai contohnya, /sajuɣ/ ~ [sajui^ʔa], /ʈaŋkiɣ/ ~ [ʈaŋki^ʔa] dan /ajiɣ/ ~ [aji^ʔa].

4.3.2.3 Frikatif Glotal [h]

Jadual 20: Distribusi Frikatif Glotal [h]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/huʈʊk/ /hubək /haŋkoŋ/	<hucok> <hubok> <hangkong>	pucuk paku pakis kangkung
Antara vokal	/pəhə/	<peho>	paha
Akhir kata	/ɲuyoh/ /kəməh/ /kajoh/ /mbasoh/ /dʒaoh/ /patah/	<nyuroh> <kemeh> <kayoh> <mbasoh> <jaoh> <patah>	suruh buang air kecil kayuh basuh jauh patah
Berdamping dengan konsonan lain	-	-	-

Jadual 20 menunjukkan fonem [h] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak hadir pada posisi berdampingan dengan konsonan lain. Analisis data mendapati fonem [h] yang hadir pada awal kata melibatkan perkataan yang terdiri daripada kata khas yang terdapat dalam DMSbs Debak sahaja. Perkataan /huʈʊk/, /hubək, dan /haŋkoŋ/ merupakan nama khas bagi sejenis sayur-sayuran. Hal ini kerana, perkataan-perkataan yang mempunyai /h/ di awal kata

akan berlaku pengguguran dalam DMSbs. Misalnya, ialah /hilaŋ/ ~ /ilaŋ/, /hujan/ ~ /ujan/, dan /habis/ ~ /abis/.

4.3.3 Afrikat

Bunyi afrikat terdapat dua bunyi iaitu, bunyi afrikat palatal [tʃ] dan [dʒ]. Konsonan afrikat atau letusan ini berlaku apabila terdapat ruang yang amat sedikit antara alveolar dan palatal yang menyebabkan laluan udara berdesis. Oleh sebab itu, konsonan ini juga dinamakan konsonan afrikat alveo-palatal (Asmah Haji Omar & Rosline Sandai, 2012).

4.3.3.1 Afrikat palatal tak bersuara [tʃ]

Jadual 21: Distribusi Afrikat Palatal Tak Bersuara [tʃ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/tʃəmin/ /tʃan/ /tʃiku/	<cemin> <can> <ciku>	cermin piring ciku
Antara vokal	/mbatʃo/ /katʃaʔ/ /hutʃok/ /katʃaŋ/	<mbaco> <kacak> <hucok> <kacang>	baca cantik pucuk kacang
Akhir kata	-	-	-
Berdampingan dengan konsonan lain	/bənʃiʔ/	<bencik>	benci

Jadual 21 menunjukkan beban tugas fonem [tʃ] tidak penuh kerana tidak dapat hadir pada posisi akhir kata. Fonem [tʃ] hanya menempati posisi awal kata, antara vokal dan berdampingan

dengan konsonan lain. Fonem [ŋ] juga menghasilkan gugusan konsonan nasal –oral /nŋ/ apabila berdampingan dengan nasal [n]. Perangkapan ini dapat dilihat dalam perkataan /bə~~n~~ŋi?/.

4.3.3.2 Afrikat Palatal Bersuara [dʒ]

Jadual 22: Distribusi Afrikat Palatal Bersuara [dʒ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	[dʒaʔit] /dʒalan/ /dʒam /dʒagon/ /dʒambu/ /dʒaoh	<jayit> <jalan> <jam> <jagong> <jambu> <jaoh>	jaihit jalan jam jagung jambu jauh
Antara vokal	/tundʒok/ /sədʒok/ /ladʒu/ /lədʒuʔ/ /idʒo/ /medʒo/	<tunjok> <sejok> <laju> <lejok> <ijo> <mejo>	tunjuk sejuk laju lejok hijau meja
Akhir kata	-	-	
Berdamping dengan konsonan lain	/pəndʒan/ /pandʒan/ /indʒen/	<penjan> <panjang> <injen>	tingkap panjang mesin

Berdasarkan Jadual 22, menunjukkan fonem [dʒ] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak melengkapinya posisi distribusi. Fonem [dʒ] tidak hadir posisi akhir kata dan hanya menempati posisi awal kata, antara vokal serta boleh membentuk rangkap konsonan nasal-oral

/ndʒ/. Rangkap konsonan /ndʒ/ berlaku pada tengah kata perkataan seperti /pəndʒan/, /pandʒan/, /indʒen/.

4.3.4 Nasal

Bunyi nasal atau sengau berlaku apabila aliran udara dalam rongga mulut tersekat lalu keluar melalui rongga hidung. Bunyi nasal juga boleh dibezakan berdasarkan alat artikulasi yang terlibat. Terdapat empat bunyi nasal iaitu, nasal bilabial [m], nasal alveolar [n], nasal palatal [ɲ], nasal velar [ŋ]. Berikut merupakan distribusi bagi setiap fonem bunyi nasal.

4.3.4.1 Nasal Bilabial [m]

Jadual 23: Distribusi Nasal Bilabial [m]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/make/ /minum/ /maŋkok/ /maŋko/ /medʒo/ /maŋgo/	<make> <minum> <mangkok> <mangko> <mejo> <mango>	Pakai minum mangkuk tembikai meja manga
Antara vokal	/gəmək/ /tʃəmin/ /dʒəmayi/ /somet/	<gemok> <cemin> <jemari> <somet>	gemuk cermin almari misai
Akhir kata	/minum/ /nəlam/ /itam/ /dʒam/ /tilam/	<minum> <nyelam> <itam> <jam> <tilam>	minum menyelam hitam jam tilam

Berdamping dengan konsonan lain	/mbəyiʔ/	<mberik>	beri
	/mbasak/	<mbasak>	masak
	/kumbuʔ/	<kumbuk>	selimut
	/mpusak/	<mpusak>	tersedak
	/lampɔ/	<lampo>	lampu

Berdasarkan distribusi dalam Jadual 23, mendapati fonem [m] mempunyai beban tugas yang penuh kerana menempati semua posisi. Fonem [m] juga membentuk rangkap konsonan nasal-oral /mb/ dan /mp/ yang hadir di awal kata dan tengah kata. Sebagai contohnya ialah /**mb**əyiʔ/, /**mb**asak/, /k**mbu**ʔ/, /**mp**usak/, /**lampo**/.

4.3.4.2 Nasal Alveolar [n]

Jadual 24: Distribusi Nasal Alveolar [n]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/naŋis/	<nangis>	nangis
	/nulis/	<nulis>	tulis
	/nəyajis/	<nerais>	jerit
	/nanas/	<nanas>	nanas
	/naŋkaʔ/	<nangka>	nangka
Antara vokal	/kunin/	<kunin>	kuning
	/nanas/	<nanas>	nanas
Akhir kata	/miskin/	<miskin>	Miskin
	/kunin/	<kunin>	kuning
	/pəndʒan/	<penjan>	tingkap
	/tʃəmin/	<cemin>	cermin
	[pu ^w an]	<puwan>	acuan
	/mbutan/	<mbutan>	rambutan

Berdamping dengan konsonan lain	/tundʒək/	<tunjok>	Tunjuk
	/pendeʔ/	<pendek>	pendek
	/bantay/	<bantay>	bantal
	/ənkalan/	<enkalan>	papan pemotong
	/bəntʃiʔ/	<bencik>	benci

Jadual 24 menunjukkan fonem [n] yang mempunyai beban tugas yang penuh kerana boleh hadir di semua posisi. Fonem [n] boleh membentuk lima rangkap konsonan nasal-oral iaitu /nt/, /nk/, /nd/, /ntʃ/ dan /ndʒ/. Kesemua rangkap konsonan hadir pada posisi masing - masing iaitu di awal dan tengah kata. Sebagai contohnya ialah /tundʒək/, /pendeʔ/, /bantay/, /ənkalan/, dan /bəntʃiʔ/.

4.3.4.3 Nasal Palatal [ɲ]

Jadual 25: Distribusi Nasal Palatal [ɲ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/ɲuyoh/	<nyuroh>	Suruh
	/ɲapu/	<nyapu>	sapu
	/ɲəlam/	<nyelam>	menyelam
	/ɲaman/	<nyaman>	sedap
	[ɲiju ^w a]	<nyiuwa>	kelapa
Antara vokal	/pəɲəpit/	<penyepit>	Penyepit
	/pəɲuʔ/	<penyuk>	penyu
Akhir kata	-	-	-
Berdamping dengan konsonan lain	-	-	-

Jadual 25 memaparkan distribusi bagi fonem [ŋ] dan menunjukkan fonem [ŋ] tidak mempunyai beban tugas yang penuh. Fonem [ŋ] hadir pada posisi awal kata dan antara vokal tetapi tidak menempati posisi akhir kata dan tidak berdampingan dengan konsonan lain dalam membentuk rangkap konsonan.

4.3.4.4 Nasal Velar [ŋ]

Jadual 26: Distribusi Nasal Velar [ŋ]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/ŋiɣɔ/	<ngiro>	Mengira
Antara vokal	/baŋun/ /siŋɔ/ /aŋat/ /ɣoŋan/ /bəɣaŋaʔ/	<bangun> <singo> <angat> <rongan> <berangak>	Bangun toleh panas betik belanga
Akhir kata	/potoŋ/ /gənaŋ/ /goɣeŋ/ /kolanŋ/ /tɔŋ/ /ɣəbɔŋ/ /paŋdʒaŋ/	<potong> <genang> <goreng> <kolang> <tong> <rebong> <panjang>	Potong berenang goreng pintu tong rebung panjang
Berdamping dengan konsonan lain	/taŋkas/ /maŋkok/ /maŋgo/ /ʔaŋkɔk/	<tangkas> <mangkok> <manggo> <cangkok>	Cepat mangkuk manga pucuk manis

	/naŋkaʔ/	<nangkak>	nangka
--	----------	-----------	--------

Berdasarkan Jadual 26 mendapati fonem [ŋ] mempunyai beban tugas yang penuh kerana hadir pada semua posisi. Fonem [ŋ] boleh menempati posisi awal kata, antara vokal, akhir kata, dan berdampingan dengan konsonan lain iaitu /k/ dan /g/ dalam membentuk rangkap konsonan /ŋk/ dan /ŋg/. Misalnya, /taŋkas/, /maŋkok/ dan /maŋgo/. Selain itu, fonem [ŋ] pada posisi awal kata berfungsi sebagai imbuhan awalan yang bersamaan dengan imbuhan awalan /meN-/ dalam BMS. Dalam DMS, produktiviti awalan /N-/ mewujudkan alomorf – alomorf [ng-], [ny-], [n-], [m-] di sempadan awalan bergantung pada fonem pertama yang terdapat pada kata dasar perkataan tersebut. Imbuhan awalan [ŋ-] hadir pada kata dasar yang fonem pertamanya ialah fonem /k/ dan /g/ (Salbia, 2010). Dalam DMSbs memperlihatkan fonem [ŋ] berperanan sebagai imbuhan awalan bagi kata dasar yang didahului dengan fonem /k/. Misalnya ialah /kira/ ~ /ŋiya/.

4.3.5 Lateral

Bunyi lateral atau sisian berlaku apabila sekatan udara di tengah lidah yang menyebabkan udara keluar di kiri dan kanan lidah. Bunyi lateral hanya mempunyai satu fonem iaitu lateral alveolar /l/. Berikut merupakan distribusi bagi fonem [l].

4.3.5.1 Lateral Alveolar [l]

Jadual 27: Lateral Alveolar [l]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	/lagu/	<lagu> <lejuk>	Nyanyi bosan

	/lədʒu?/ /lay/ /laŋsat/ /ləy/ /liŋɔ/	<lai> <langsats> <lei> <lingo>	pear langsats kacang botol telinga
Antara vokal	/dʒalan/ /pəlam/ /malam / /kolan/ /koli/ /talam/	<jalan> <nyelam> <malam> <kolang> <koli> <talam>	Jalan menyelam malam pintu kuali dulang
Akhir kata	-	-	-
Berdamping dengan konsonan lain	-	-	-

Distribusi bagi fonem [l] seperti dalam Jadual 27 menunjukkan fonem [l] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak menempati posisi di akhir kata dan tidak berdampingan dengan konsonan lain dalam membentuk rangkap konsonan. Analisis data juga mendapati fonem [l] dalam DMSbs tidak dapat hadir di akhir kata kerana telah berlaku pendiftongan.

4.3.6 Separuh Vokal

Dalam DMSbs Debak mempunyai bunyi separuh vokal yang sama dengan BMS iaitu bunyi [w] dan [j]. Separuh vokal tidak termasuk dalam bunyi vokal kerana semasa dilafazkan, terdapat sedikit sekatan kepada aliran udara sedangkan bunyi vokal merupakan bunyi yang tanpa sekatan. Konsonan [w] merupakan separuh vokal dua bibir manakala [j] merupakan separuh vokal langit keras. Berikut merupakan distribusi bagi fonem [w] dan [j].

4.3.6.1 Separuh Vokal Bilabial [w]

Jadual 28: Distribusi Separuh Vokal Bilabial [w]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna
Awal kata	-	-	-
Antara vokal	[tidu ^w a] [pu ^w an] [dapu ^w a] [da ^w un sabong/ [ba ^w u] [təlu ^w a]	<tiduwa> <puwan> <dapuwa> <dawun sabong> <bawu> <teluwa>	Tidur acuan dapur daun sabong bahu telur
Akhir kata	/kəmbajaw/	<kembayau>	kembayau
Berdamping dengan konsonan lain	-	-	-

Jadual 28 menunjukkan fonem [w] tidak memenuhi beban tugas kerana tidak dapat hadir di awal kata dan tidak berdampingan dengan konsonan lain. Fonem [w] boleh hadir di antara vokal dan akhir kata namun data yang didapati agak terhad. Selain itu, fonem [w] hadir di antara vokal membentuk rangkap vokal /ua/ dan /au/. Misalnya, [tidu^wa], [pu^wan], [dapu^wa], [bawu], [təlu^wa].

4.3.6.2 Separuh Vokal Palatal [j]

Jadual 29: Distribusi Separuh Vokal Palatal [j]

	Transkripsi Fonemik	Perkataan	Makna

Awal kata	-	-	-
Antara vokal	[dʒaʲit] /sayang/ [piʲok] /payaan/ [piʲaʔ]	<jayit> <sayang> <piyok> <payang> <piyak>	Jahit sayang periuk kepayang peria
Akhir kata	/lay/ /ley/ /kapay/ /botoy/	<lai> <lei> <kapai> <botoi>	Pear kacang botol kapal botol
Berdamping dengan konsonan lain	-	-	-

Berdasarkan Jadual 29 menunjukkan fonem [j] tidak mempunyai beban tugas yang penuh kerana tidak hadir pada posisi awal kata dan tidak berdampingan dengan konsonan lain. Fonem [j] yang hadir di antara vokal membentuk bunyi labialisasi dan rangkap vokal /ia/, /io/ dan /ai/. Misalnya, [dʒaʲit], /sayang/, [piʲok], /payaan/, [piʲaʔ]. Selain itu, kedudukan fonem [j] di akhir kata kerana berlaku pendiftongan. Sebagai contohnya, /lay/, /ley/, /kapay/, dan /botoy/.

4.4 Penentuan Fonem Konsonan melalui Kaedah Pasangan Minimal

Fonem konsonan ditentukan melalui kaedah pasangan minimal. Berikut merupakan perbezaan pasangan perkataan yang menampakkan perbezaan fonem.

/p/ dan /b/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/lupaʔ/	‘lupa’
/lubaʔ/	‘lobak’

/t/ dan /d/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/patah/	‘patah’
/pada h /	‘beritahu’

/k/ dan /ŋ/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/kuy ak /	‘ga ul ’
/kuy aŋ /	‘kura-kura’

/l/ dan /ɹ/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/lim o /	‘limau’
/yim o /	‘harimau’

/k/ dan /g/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/man ko /	‘tembikai’
/man go /	‘mangga’

/k/ dan /t/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/ɖ ajit /	‘jahit’
/ɖ ajiŋ /	‘hodoh’

/s/ dan /p/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/sajaŋ/	‘sayang’
/paŋaŋ/	‘kepayang’

/s/ dan /ʃ/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/siku/	‘siku’
/ʃiku/	‘ciku’

/ʃ/ dan /j/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/kaʃɔ/	‘kacau’
/kajɔ/	‘kaya’

/d/ dan /s/ merupakan fonem yang berbeza seperti yang terdapat dalam pasangan minimal berikut;

/suduʔ/	‘sudu’
/susuʔ/	‘jatuh’

4.5 Diftong dan Rangkap Vokal dalam Dialek Melayu, Saribas di Debak

4.5.1 Diftong DMSbs, Debak

Diftong ialah dua vokal berurutan dan dibunyikan sebagai satu suku kata secara geluncuran, tetapi salah satu vokal diantaranya lebih berpengaruh (Suraiya Chapakiya, 2014). Menurut Nor Hashimah (2007), bunyi diftong melibatkan dua deretan vokal yang hadir selepas bunyi vokal

yang satu lagi menggeluncur ke arah vokal yang mula-mula hadir tanpa menunjukkan sebarang puncak kelantangan. Ketiadaan puncak kelantangan semasa penghasilan bunyi diftong menjadikan bunyi tersebut sebagai suku kata sahaja. Dalam bahasa Melayu terdapat tiga jenis diftong iaitu, /ai/, /oi/, dan /au/. Analisis diftong dalam DMSbs, Debak mendapati terdapat empat diftong iaitu /aw/, /ay/, /oy/, dan /ɛy/. Bunyi diftong dikelaskan secara ringkas seperti jadual di bawah;

/aw/	/ay/	/oy/	/ɛy/
/kəmbajaw/ = 'kembayau'	/kubay/ = 'kubai' /kapay/ = 'kapal' /bantay/ = 'bantal' /lay/ = 'pear'	/botoy/ = 'botol' /timboy/ = 'timbul' /tumpoy/ = 'tumpul'	/lɛy/ = 'bendi'

Berdasarkan analisis fonemik, kebanyakan bunyi-bunyi diftong DMSbs, Debak terhasil kerana berlaku proses pendiftongan daripada bahasa Melayu. Pendiftongan berlaku apabila salah satu geluncuran, *w* atau *j* ditambahkan kepada vokal. Penambahan ini boleh berlaku sebagai menggantikan sesuatu yang hilang, atau juga tidak disebabkan oleh sebarang penghilangan (Asmah, 1995). Dalam analisis ini menunjukkan proses pendiftongan berlaku apabila pengguguran /l/ pada akhir kata dalam bahasa Melayu dan mengalami geluncuran /y/ dengan syarat konsonan sebelum /-l/ didahului vokal /a/, /o/, dan /u/. Vokal /u/ dalam hal ini mengalami peluasan kepada /o/. Misalnya seperti jadual berikut;

Jadual 30: Pendiftongan DMSbs, Debak

$l \longrightarrow j / a\#$	
BMS	DMSbs, Debak
kapal	/kapay/
bantal	/bantay/

$l \longrightarrow j \quad / \quad o \#$ u	
BMS	DMSbs, Debak
botol	/botoy/
timbul	/timboy/
tumpul	/tumpoy/

4.5.2 Rangkap Vokal DMSbs, Debak

Menurut Rashidah Hassan dalam Asmah (2006), rangkap vokal merupakan urutan dua vokal atau lebih yang hadir secara berturut-turut dalam satu perkataan dan mempunyai ciri akustik yang sama kuat. Rangkap vokal terbahagi kepada dua kumpulan iaitu rangkap vokal ke depan dan rangkap vokal ke belakang. Penentuan ini dibuat berdasarkan kedudukan vokal keduanya, sama ada terdiri daripada vokal depan atau belakang.

4.5.2.1 Rangkap Vokal ke Depan

Terdapat dua rangkap vokal ke depan dalam DMSbs, Debak, iaitu rangkap vokal /ua/ dan /ia/. Bagi rangkap /ua/, vokal pertama ialah vokal belakang iaitu /u/ dan vokal kedua ialah vokal depan /a/. Rangkap vokal /ia/, vokal pertama ialah vokal belakang dan vokal kedua ialah vokal depan. Manakala, rangkap vokal /ia/ dan /ai/ kedua-duanya terdiri daripada vokal depan.

Ciri – ciri distingtif rangkap vokal ke depan

$$/ua/ \longrightarrow /u/ \left[\begin{array}{l} - \text{depan} \\ - \text{rendah} \\ + \text{bundar} \end{array} \right] + /i/ \left[\begin{array}{l} + \text{depan} \\ - \text{rendah} \\ - \text{bundar} \end{array} \right]$$

/ia/	→	/i/	$\left[\begin{array}{l} + \text{ depan} \\ - \text{ rendah} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$	+	/a/	$\left[\begin{array}{l} + \text{ depan} \\ - \text{ tinggi} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$
/ai/	→	/a/	$\left[\begin{array}{l} + \text{ depan} \\ + \text{ rendah} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$	+	/i/	$\left[\begin{array}{l} + \text{ depan} \\ + \text{ tinggi} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$
/ɔa/	→	/ɔ/	$\left[\begin{array}{l} - \text{ depan} \\ + \text{ rendah} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$	+	/a/	$\left[\begin{array}{l} + \text{ depan} \\ - \text{ tinggi} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$
/oa/	→	/o/	$\left[\begin{array}{l} - \text{ depan} \\ + \text{ rendah} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$	+	/a/	$\left[\begin{array}{l} + \text{ depan} \\ - \text{ tinggi} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right]$

Berdasarkan data yang dianalisis, didapati rangkap vokal ke depan /ua/ dan /ia/ hadir dalam suku kata terbuka dan tertutup. Manakala, rangkap vokal ke depan /ai/ dan /oa/ hadir dalam dan suku kata tertutup. Hanya rangkap vokal /ɔa/ yang hadir dalam suku kata terbuka. Yang berikut merupakan contoh-contoh perkataan bagi setiap rangkap vokal ke depan.

	/ua/	
[tidu ^w a]	=	‘tidur’
[saju ^w a]	=	‘sayur’
[nju ^w a]	=	‘kelapa’
[təlu ^w a]	=	‘telur’
[pu ^w an]	=	‘acuan’

	/ia/	
[keti ^j a]	=	‘ketel’
[ʃaŋki ^j a]	=	‘cawan’
[tabi ^j a]	=	‘langsir’
[aji ^j a]	=	‘air’
[di ^j an]	=	‘durian’
[si ^j aŋ]	=	‘siang’

/ai/

[da ^j i]	=	‘dahi’
[ba ^j it]	=	‘baik’
[dʒa ^j iʔ]	=	‘hodoh’

/ɔa/

[lɔ ^w a]	=	‘seluar’
---------------------	---	----------

/oa/

[bo ^j aʔ]	=	‘buaya’
----------------------	---	---------

4.5.2.2 Rangkap Vokal ke Belakang

Terdapat satu rangkap vokal ke belakang yang didapati dalam DMSbs, Debak, iaitu /au/. Vokal pertama dalam rangkap vokal /au/ ialah vokal depan iaitu /a/ dan vokal kedua iaitu /u/ ialah vokal belakang.

Ciri – ciri distingtif rangkap vokal ke belakang

$$/au/ \longrightarrow /a/ \left[\begin{array}{l} + \text{ depan} \\ + \text{ rendah} \\ - \text{ bundar} \end{array} \right] + /u/ \left[\begin{array}{l} - \text{ depan} \\ - \text{ rendah} \\ + \text{ bundar} \end{array} \right]$$

Rangkap vokal ke belakang /au/ hadir dalam suku kata terbuka dan tertutup. Misalnya seperti dalam rajah di bawah;

	/au/	
[ba ^w u]	=	‘bahu’
[da ^w un saboŋ]	=	‘daun sabong’

Secara ringkasnya, ciri-ciri rangkap vokal dalam DMSbs, Debak dapat dilihat seperti dalam jadual di bawah.

Jadual 31: Ciri-ciri Rangkap Vokal

Rangkap vokal ke depan	Suku kata terbuka			Suku kata tertutup	
	/ua/	[tidu ^w a] [saju ^w a]	‘tidur’ ‘sayur’	[pu ^w an]	‘acuan’

	/ia/	[ket ⁱ ia] [tʃaŋk ⁱ ia]	‘ketel’ ‘cawan’	[di ⁱ an] [si ⁱ aŋ]	‘durian’ ‘siang’
	/ai/	[da ⁱ i]	‘dahi’	[ba ⁱ it] [dʒa ⁱ iʔ]	‘baik’ ‘hodoh’
	/ɔa/	[lɔ ^w a]	‘seluar’	-	-
	/oa/	[bo ⁱ aʔ]	‘buaya’	-	-
Rangkap vokal ke belakang	/au/	[ba ^w u]	‘bahu’	[da ^w un sabon]	‘daun sabong’

4.6 Perbezaan Sistem Fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu, Kuching

Kajian ini telah menggunakan data-data korpus daripada kajian ‘Fonologi Dialek Melayu Kuching (Sarawak)’ oleh Madzhi Johari (1988) untuk mengkaji sistem fonologi DMKch dan mencari perbezaan antara DMSbs, Debak dan DMKch. Berdasarkan analisis, pengkaji mendapati terdapat beberapa perbezaan dari segi aspek fonologi di antara DMSbs, Debak dan DMKch. Antara perbezaan yang dikenal pasti ialah perbezaan diftong, rangkap vokal, fonem konsonan, dan proses-proses fonologi di antara DMSbs dan DMKch.

4.6.1 Perbezaan Diftong

Analisis mendapati DMSbs mempunyai bunyi diftong yang berbeza dengan DMKch. Menurut Madzhi (1988), dalam DMKch terdapat satu diftong turun sahaja iaitu /oi/. Manakala dalam DMSbs mempunyai empat bunyi diftong iaitu, /aw/, /ay/, /oy/, dan /ɛy/. Terdapat beberapa bunyi diftong di DMSbs kerana telah berlaku proses pendiftongan daripada perkataan Bahasa Melayu Standard seperti diftong /aw/ dan /oy/. DMKch didapati tidak menunjukkan berlaku proses pendiftongan daripada BMS. Jadual di bawah menunjukkan perbezaan bunyi diftong antara kedua-dua kawasan;

Jadual 32: Perbezaan Bunyi Diftong antara DMSbs dan DMKch

DMSbs, Debak			DMKch		
Diftong	BMS	DMSbs, Debak	Diftong	BMS	DMKch
/aw/	Kembayau	/kembajaw/	/oy/	Bodoh	/paloy/
/ay/	Kapal	/kapay/		Sejenis kuih	/kusoy/
	Bantal	/bantay/		Kaloi	/kaloy/
/oy/	Botol	/botoy			
	Tumpul	/tumpoy/			
/ey/	Bendi	/ley/			

4.6.2 Perbezaan Rangkap Vokal

Kajian mendapati rangkap vokal dalam DMKch lebih aktif daripada rangkap vokal DMSbs, Debak. DMKch didapati mempunyai 13 bunyi rangkap vokal (82, Madzhi, 1988) manakala DMSbs mempunyai enam rangkap vokal. Analisis distribusi mendapati rangkap vokal DMKch lebih melengkapinya suku kata terbuka dan suku kata tertutup. Berikut merupakan perbezaan bunyi rangkap diftong antara kedua-dua kawasan berdasarkan ciri-ciri distingtif.

Jadual 33: Perbezaan Rangkap Vokal antara DMSbs dan DMKch

DMSbs, Debak					
Rangkap vokal ke depan		Suku kata terbuka		Suku kata tertutup	
	/ua/	[tidu ^w a] [saju ^w a]	‘tidur’ ‘sayur’	[pu ^w an]	‘acuan’
	/ia/	[keti ^h a] [ʔaŋki ^h a]	‘ketel’ ‘cawan’	[di ^h an] [si ^h aŋ]	‘durian’ ‘siang’
	/ai/	[da ^h i]	‘dahi’	[ba ^h it] [dʒa ^h iʔ]	‘baik’ ‘hodoh’
	/ɔa/	[lɔ ^w a]	‘seluar’	-	-

	/oa/	[bo ¹ aʔ]	‘buaya’	-	-
Rangkap vokal ke belakang	/au/	[ba ^w u]	‘bahu’	[da ^w un sabon]	‘daun sabong’
DMKch					
Rangkap vokal ke depan		Suku kata terbuka		Suku kata tertutup	
	/ai/	/dai/	‘dahi’	/ʔaiʔ/	‘jahat’
	/ae/	/yae/	‘alat menangkap ikan’	/caey/	‘cair’
	/ui/	-	-	/duit/	‘duit’
	/ue/	/due/	‘ikan duai’	/kueh/	‘kuih’
	/ia/	/sia/	‘sana’	/biak/	‘muda’
	/ea/	/pea/	‘dia’	/leaʔ/	‘halia’
	/ua/	/tua/	‘tua’	/duaʔ/	‘dua’
	/oa/	/doa/	‘doa’	/loay/	‘seluar’
Rangkap vokal ke belakang	/io/	/yio/	‘riau’	/lioʔ/	‘air liur’
	/eo/	-	-	/peok/	‘terpulas’
	/ao/	/bəloa/	‘sejenis ikan’	/maokʔ/	‘mahu’
	/ui/	/biu/	‘kawan’	/biuʔ/	‘bosan’
	/au/	/bau/	‘bau’	/tauʔ/	‘tahu’

4.6.3 Perbezaan Fonem Konsonan

Fonem konsonan dalam kedua – dua kawasan mendapati perbezaan bilangan fonem konsonan. Terdapat 20 bunyi fonem konsonan dalam DMKch dan 19 bunyi konsonan dalam DMSbs, Debak. Analisis DMSbs, Debak mendapati bahawa terdapat 19 konsonan yang berbeza berdasarkan alat artikulasi yang terlibat dan cara bunyi tersebut dihasilkan. Fonem-fonem konsonan tersebut terdiri daripada fonem /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /ʔ/, /ɣ/, /h/, /s/, /ʃ/, /dʒ/, /m/, /n/, /ɲ/, /l/, /w/, /j/. Kajian DMKch pula menunjukkan fonem konsonan iaitu p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /ʔ/, /ɣ/, /h/, /s/, /z/, /č/, /ǰ/, /m/, /n/, /ɲ/, /l/, /w/, /j/. Perbezaan yang didapati ialah DMKch mempunyai fonem frikatif bersuara /z/. Secara ringkasnya, berikut merupakan perbezaan fonem konsonan antara DMKch dan DMSbs (Madzhi, 1988).

Jadual 34: Perbezaan Fonem Konsonan antara DMSbs dan DMKch

DMSbs										
Artikulasi	Bilabial		Alveolar		Palatal		Velar		Glotal	
	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
Plosif	p	b	t	d			k	g	ʔ	
Frikatif			s					ɣ	h	
Afrikat					tʃ	dʒ				
Nasal		m		n		ɲ		ŋ		
Lateral				l						
Separuh Vokal	w					j				
DMKch										
Artikulasi	Bilabial		Alveolar		Palatal		Velar		Glotal	
	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+
Plosif	p	b	t	d			k	g	ʔ	
Frikatif			s	z				ɣ	h	
Afrikat					č	ǰ				
Nasal		m		n		ɲ		ŋ		
Lateral				l						
Separuh Vokal	w					j				

Jadual berikut menunjukkan DMSbs tidak mempunyai fonem /z/ berbanding DMKch. Hal ini demikian kerana fonem /z/ dalam DMKch akan sejajar dengan bunyi /dʒ/ dalam DMSbs, Debak. Sebagai contohnya /ʎəzəki/ ~ /ʎədʒəki/.

4.6.4 Proses Perangkapan

Perangkapan dimaksudkan dengan penggabungan dua atau lebih fonem segmental, konsonan, atau vokal (Asmah, 1995). Dalam kajian ini menunjukkan DMSbs, Debak mengalami proses perangkapan dengan pengguguran konsonan di akhir kata dan perangkapan vokal secara diakronik timbul antara lain dengan gugurnya salah satu konsonan antara vokal. Hal ini berbeza dengan DMKch yang hanya berlaku perangkapan vokal secara diakronik. Berikut merupakan perbezaan leksikal antara dua kawasan disebabkan proses perangkapan.

Jadual 35: Perbezaan Perangkapan antara DMSbs dan DMKch

Perangkapan	BMS	DMSbs, Debak	DMKch
Pengguguran konsonan di akhir kata	Ketel	[keti ⁱ a]	/ketel/
	Cangkir	[tʃaŋki ⁱ a]	/tʃangke/
	Tidur	[tidu ^w a]	/tido/
	Sayur	[saju ^w a]	/sajo/
Pengguguran salah satu konsonan antara vokal	Dahi	[da ⁱ i]	/dai/
	Bahu	[ba ^w u]	/bau/

Jadual 35 menunjukkan proses perangkapan dalam DMSbs, berlaku pengguguran konsonan di akhir kata /el/ dan /ir/ kepada rangkap vokal /ia/ dan konsonan akhir kata /ur/ kepada rangkap vokal /ua/. Sebagai contohnya ialah ‘ketel’ kepada [ketiⁱa], ‘cangkir’ kepada [tʃaŋkiⁱa] dan ‘sayur’ kepada

[saju^{wa}]. Perangkapan dalam DMSbs, Debak dan DMKch berlaku pengguguran yang sama pada salah satu konsonan antara vokal iaitu konsonan /h/ dalam perkataan ‘dahi’ kepada /dai/.

4.6.5 Penggantian Segmen Lain

Kajian ini menunjukkan penggantian konsonan dalam DMKch kepada DMSbs. Penggantian segmen boleh berlaku pada satu-satu segmen atau pada gabungan segmen (Asmah, 1995). Berikut merupakan penggantian segmen lain yang menunjukkan perbezaan dalam kedua-dua kawasan.

Jadual 36: Perbezaan Segmen lain antara DMSbs dan DMKch

DMKch	DMSbs, Debak
/duɣian/	[diʲan]
/pəɣiok/	/pijɔk/
/pəɣiaʔ/	/pijaʔ/

Jadual 36 menunjukkan penggantian segmen fonem /ɣ/ dalam DMKch kepada fonem /j/ dalam DMSbs, Debak. Penggantian segmen ini menyebabkan berlaku penyingkatan dalam DMSbs, Debak misalnya perkataan /duɣian/ kepada [diʲan].

4.6.6 Perbezaan Fonem Vokal

Berdasarkan analisis, terdapat perbezaan fonem di akhir kata dalam perkataan antara kedua-dua kawasan. Berikut merupakan perbezaan fonem antara DMKch dan DMSbs.

Jadual 37: Perbezaan Fonem Vokal antara DMSbs dan DMKch

DMKch	DMSbs, Debak
/mbatʃa/	/mbatʃo/
/medʒa/	/medʒo/
/muka/	/muko/
/mata/	/mato/

Jadual 37 menunjukkan perbezaan fonem pada akhir kata dalam DMKch dan DMSbs. Fonem yang berbeza ialah vokal /a/ dalam DMKch sejajar dengan vokal /o/ dan /ɔ/ dalam DMSbs. Hal ini demikian, kerana berlaku pembundaran vokal dalam DMSbs, Debak. Sebagai contoh ialah akhir kata dalam perkataan DMKch /medʒa/ ialah vokal /a/ dan berbeza dengan fonem akhir kata dalam DMSbs iaitu vokal bundar /o/ dan disebut /medʒo/.

4.6.7 Perbezaan Fonem Konsonan

Perbezaan fonem konsonan yang wujud antara DMKch dan DMSbs ialah perbezaan fonem /g/ ~ /ɣ/ dan /l/ ~ /ɭ/. Berikut merupakan contoh perbezaan fonem konsonan antara kedua – dua kawasan.

Jadual 38: Perbezaan Fonem Konsonan antara DMSbs dan DMKch

DMKch	DMSbs, Debak
/gəlas/	/ɣəlas/
/ləŋan/	/ɣəŋan/

Jadual 38 menunjukkan perbezaan fonem /g/ dalam perkataan /gəlas/ (DMKch) dengan fonem /ɣ/ dalam /ɣəlas/ (DMSbs). Manakala, perbezaan /l/ dalam perkataan /ləŋan/ (DMKch) dengan fonem /ɣ/ dalam /ɣəŋan/ (DMSbs).

4.7 Kesimpulan

Berdasarkan perbincangan bab 4 ini, dapat dikatakan bahawa sistem fonologi DMSbs mempunyai perbezaan dengan DMKch (Madzhi, 1988). Namun demikian, terdapat persamaan dari segi fonem vokal, iaitu mempunyai lapan bunyi vokal. Perbezaan antara DMSbs dan DMKch jelas dilihat dari segi perbezaan fonem konsonan, iaitu DMSbs mempunyai 19 bunyi

konsonan manakala DMKch mempunyai 20 bunyi konsonan. Perbezaan dari segi jumlah fonem ini telah dibuktikan menerusi kaedah pasangan minimal setiap fonem dan distribusi fonem. Dari segi vokal, analisis data memperlihatkan fonem /ɛ/ dan /ɔ/ merupakan fonem tersendiri dan bukannya variasi daripada /e/ dan /o/. Manakala, bagi fonem konsonan telah mendapati fonem /ʔ/ merupakan fonem tersendiri dan bukannya kelainan variasi daripada /k/. Selain itu, terdapat perbezaan dari segi diftong dalam DMSbs berbanding diftong DMKch iaitu, DMSbs mempunyai empat bunyi diftong iaitu /aw/, /ay/, /oy/, dan /ɛy/ manakala DMKch hanya mempunyai satu bunyi diftong iaitu /oy/. Perbezaan bunyi diftong ini telah memperlihatkan bunyi diftong /oy/ dan /ay/ dalam DMSbs terhasil kerana berlaku proses pendiftongan daripada BMS. Seterusnya, DMSbs mempunyai enam bunyi rangkap vokal manakala DMKch mempunyai 13 rangkap vokal. Berdasarkan proses perangkapan yang terlibat antara dialek, terdapat dua cara yang membentuk rangkap vokal iaitu pengguguran konsonan di akhir kata dan pengguguran salah satu konsonan antara vokal. Justeru, analisis mendapati DMSbs membentuk rangkap vokal dengan berlakunya pengguguran konsonan di akhir kata dan pengguguran salah satu konsonan antara vokal berbanding dengan DMKch hanya melibatkan pengguguran salah satu konsonan antara vokal. Sehubungan dengan itu, kajian telah menunjukkan perbezaan antara DMSbs dan DMKch kerana berlakunya penggantian segmen lain iaitu penggantian segmen fonem /y/ dalam DMKch kepada fonem /j/ dalam DMSbs, Debak. Perbezaan ini juga dapat dilihat dari segi fonem vokal yang menunjukkan perbezaan fonem pada akhir kata dalam DMKch dan DMSbs. Fonem yang berbeza ialah vokal /a/ dalam DMKch sejajar dengan vokal /o/ dan /ɔ/ dalam DMSbs. Begitu juga perbezaan fonem konsonan antara DMKch dan DMSbs menunjukkan perbezaan fonem /g/ ~ /y/ dan /l/ ~ /y/.

Hasil daripada dapatan kajian jelas menunjukkan kajian ini telah mengisi kelompangan kajian – kajian lepas. Jika dibandingkan dengan kajian DMSbs yang lepas, jelas membuktikan

terdapat kajian yang boleh menimbulkan persoalan dan masih tidak kuat untuk menentukan kajian tersebut adalah salah satu daripada kajian DMSbs. Antaranya, ialah kajian ‘Sistem Fonologi Dialek Melayu Saribas Berasaskan Fonologi Generatif’ (Noor Azureen et.al, 2016). Kajian ini berfokuskan di Saratok untuk mewakili DMSbs tetapi skop kawasan kajian ini berbeza dengan pendapat Rahani Hossin (2007) dalam kajiannya yang menyatakan lembangan batang Saribas hanya merangkumi daerah Betong sahaja iaitu terbahagi kepada kecil daerah kecil iaitu Betong, Spaoh, Pusa dan Debak. Pembahagian sungai dalam lembangan batang Saribas hanya meliputi lima anak sungai iaitu Sungai Undai, Sungai Rimbas, Sungai Paku, Sungai Padeh, dan Sungai Layar. Kajian ini juga berbeza dengan hasil dapatan DMSbs, Debak iaitu dari segi bunyi diftong dan perbezaan kata. Kajian tersebut menghuraikan dua diftong DMSbs, [ay] dan [oy] tetapi kajian diftong yang didapati di Debak ialah /ay/, /oy/, /aw/, /ey/. Dari segi penggunaan kata memperlihatkan perbezaan kata yang terdapat dalam dapatan kajian ini dengan DMSbs Debak. Misalnya perkataan /buar/ [bu.wa] “boros” dalam DMSbs Saratok berbeza dengan pengucapan “boros” di Debak iaitu /ruak/ [ru.wak]. Oleh itu, kajian ini menimbulkan persoalan sama ada kajian di Saratok (Sungai Krian) sememangnya tepat untuk menunjukkan DMSbs ataupun daerah Saratok hanya salah satu variasi kecil dalam DMSbs.

Selain itu, kajian ‘Dialek Melayu Sarawak’ (Collin, 1987) memperlihatkan kelemahan dari segi ketidakrelevanan data. Dalam kajian ini, Collin berpendapat bahawa likuida gusi /l/ pada akhir kata muncul sebagai vokal depan rendah menjadi [e] dalam ragam Debak, Saribas. Sebagai contoh yang diberikan ialah ‘bantal’ kepada [bantae], ‘akal’ kepada ‘akae’ dan ‘botol’ kepada [botoe]. Namun demikian, analisis yang telah dijalankan mendapati ciri-ciri ini sudah tidak menepati dengan DMSbs, Debak yang dituturkan pada masa sekarang kerana kerana perubahan bunyi kata ‘bantal’ kepada [bantae] tidak lagi dituturkan tetapi disebut [bantay]. Begitu juga dengan kata ‘botol’ kepada [botoe] sudah berubah kepada [botoy]. Oleh itu,

perubahan ini mungkin berlaku disebabkan faktor perubahan zaman memandangkan kajian ini sudah lama dikaji. Secara amnya, bab ini telah menjawab objektif kajian serta mencapai signifikan kajian dalam mengisi kelompangan kajian-kajian lepas.

BAB 5

KESIMPULAN

5.1 Pengenalan

Bab ini akan menyimpulkan kajian dengan menghuraikan ringkasan hasil kajian dan implikasi serta memberi cadangan tentang hala tuju kajian pada masa akan datang.

5.2 Ringkasan

Secara ringkasnya, kajian ini mengkaji perbezaan sistem fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu Sarawak, Kuching. Objektif kajian ini mengenal pasti kosonan dalam dialek Melayu, Saribas di Debak, menganalisis sistem vokal yang melibatkan diftong dan rangkap vokal dalam dialek Melayu, Saribas di Debak dan mengkaji perbezaan sistem fonologi antara dialek Melayu Sarawak, Saribas dan dialek Melayu, Kuching. Kajian ini berfokuskan DMSbs di daerah kecil Debak dan dibandingkan dengan DMKch dalam kajian Madzhi Johari (1988). Dalam kajian ini, pengkaji menggunakan reka bentuk kualitatif merangkumi pengumpulan data secara penyelidikan lapangan hulu dan analisis data secara deskriptif. Pengkaji telah menemui empat informan berdasarkan kriteria – kriteria yang telah ditetapkan menggunakan kaedah Domain dan Asosiasi Idea bagi mendapatkan data. Pengkaji juga menyediakan tujuh domain dan menggunakan alat rakaman suara bagi mendapatkan data daripada informan. Dalam analisis data, pengkaji telah menggunakan Model Deskriptif Asmah (2006). Model ini meneliti struktur sesuatu bahasa seperti yang dituturkan oleh penutur sesuatu bahasa pada waktu yang tertentu. Penelitian deskriptif ini dilakukan secara objektif terhadap bahasa sesebuah masyarakat tanpa dipengaruhi dengan linguistik peribadi (Asmah, 1973). Oleh itu, teori ini bersesuaian dengan kaedah untuk mendapatkan data kajian dan menghuraikan data serta menyentuh tentang proses pertemuan titik artikulasi dalam cara sebutan bunyi bahasa. Fonem vokal dan konsonan dikenal pasti melalui teori fonem melalui prinsip distribusi dan konsep pasangan minimal.

Seterusnya, bunyi diftong dan rangkap vokal akan dikenal pasti dan diuraikan dengan menjelaskan maksud sesuatu contoh-contoh serta proses fonologi yang berlaku sehingga menampakkan perbezaan yang wujud dalam DMSbs dan DMKch.

Berdasarkan hasil analisis kajian boleh dikatakan bahawa sistem fonologi DMSbs mempunyai perbezaan dengan DMKch (Madzhi, 1988). Namun demikian, terdapat persamaan dari segi fonem vokal, iaitu mempunyai lapan bunyi vokal [i], [e], [ə], [a], [o], [u], [ɛ], [ɔ]. Perbezaan antara DMSbs dan DMKch jelas dilihat dari segi perbezaan fonem konsonan, iaitu mendapati 19 bunyi konsonan /p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /ʔ/, /ɣ/, /h/, /s/, /ʃ/, /dʒ/, /m/, /n/, /ɲ/, /ŋ/, /l/, /w/, /j / berdasarkan analisis DMS, Debak manakala kajian DMKch pula menunjukkan 20 fonem konsonan iaitu p/, /b/, /t/, /d/, /k/, /g/, /ʔ/, /ɣ/, /h/, /s/, /z/, /č/, /ʃ/, /m/, /n/, /ɲ/, /ŋ/, /l/, /w/, /j /. Perbezaan yang didapati ialah DMKch mempunyai fonem frikatif bersuara /z/. Perbezaan dari segi jumlah fonem ini telah dibuktikan menerusi kaedah pasangan minimal setiap fonem dan distribusi fonem. Dari segi vokal, analisis data memperlihatkan fonem /ɛ/ dan /ɔ/ merupakan fonem tersendiri dan bukannya variasi daripada /e/ dan /o/. Perbezaan ini dikenal pasti melalui pasangan perkataan /siŋɔ/ ~ ‘singa’ dan /siŋɔ/ ~ ‘toleh’. Penentuan fonem konsonan pula telah mendapati fonem /ʔ/ merupakan fonem tersendiri dan bukannya kelainan variasi daripada /k/ melalui perbezaan bagi pasangan perkataan /kuyak/ ~ ‘gaul’ dan /kuyaʔ/ ~ ‘kura-kura’. Dari segi distribusi, tiga bunyi vokal yang mempunyai beban tugas yang penuh ialah /i/, /a/, /u/ dan lima vokal iaitu /e/, /ɛ/, /ə/, /o/, dan /ɔ/ tidak mempunyai beban tugas yang penuh.

Selain itu, terdapat perbezaan dari segi diftong dalam DMSbs berbanding diftong DMKch iaitu, DMSbs mempunyai empat bunyi diftong iaitu /aw/, /ay/, /oy/, dan /ɛy/ manakala DMKch hanya mempunyai satu bunyi diftong iaitu /oy/. Perbezaan bunyi diftong ini telah memperlihatkan bunyi diftong /oy/ dan /ay/ dalam DMSbs terhasil kerana berlaku proses

pendiftongan daripada BMS. Seterusnya, DMSbs mempunyai enam bunyi rangkap vokal manakala DMKch mempunyai 13 rangkap vokal. Berdasarkan proses perangkapan yang terlibat antara dialek, terdapat dua cara yang membentuk rangkap vokal iaitu pengguguran konsonan di akhir kata dan pengguguran salah satu konsonan antara vokal. Justeru, analisis mendapati DMSbs membentuk rangkap vokal dengan berlakunya pengguguran konsonan di akhir kata dan pengguguran salah satu konsonan antara vokal berbanding dengan DMKch hanya melibatkan pengguguran salah satu konsonan antara vokal. Sehubungan dengan itu, kajian telah menunjukkan perbezaan antara DMSbs dan DMKch kerana berlakunya penggantian segmen lain iaitu penggantian segmen fonem /y/ dalam DMKch kepada fonem /j/ dalam DMSbs, Debak. Perbezaan ini juga dapat dilihat dari segi fonem vokal yang menunjukkan perbezaan fonem pada akhir kata dalam DMKch dan DMSbs. Fonem yang berbeza ialah vokal /a/ dalam DMKch sejajar dengan vokal /o/ dan /ɔ/ dalam DMSbs. Begitu juga perbezaan fonem konsonan antara DMKch dan DMSbs menunjukkan perbezaan fonem /g/ ~ /ɣ/ dan /l/ ~ /ʎ/. Dalam bab seterusnya, telah membincangkan ringkasan dan implikasi serta hala tuju kajian pada masa akan datang.

5.3 Implikasi Dapatan Kajian

Kajian ini bertujuan untuk mengkaji perbezaan sistem fonologi antara Dialek Melayu Sarawak, Saribas dan Dialek Melayu Sarawak, Kuching. Titik perbezaan yang diuraikan secara deskriptif dalam kajian ini akan memperlihatkan kepelbagaian variasi dialek yang berbeza dalam DMS. Secara tidak langsung kajian ini menonjolkan pembahagian kawasan yang menuturkan dialek tersebut. Misalnya, kajian ini telah mendapati DMSbs ialah dialek Melayu umum yang dituturkan oleh masyarakat Melayu Saribas di bahagian ke-11 dalam negeri Sarawak, iaitu bahagian Betong. Kajian Rahani Hossin (2007) turut menyatakan lembangan

batang Saribas hanya merangkumi daerah Betong sahaja iaitu terbahagi kepada kecil daerah kecil iaitu Betong, Spaoh, Pusa dan Debak yang meliputi lima anak sungai iaitu Sungai Undai, Sungai Rimbas, Sungai Paku, Sungai Padeh, dan Sungai Layar. Penjelasan ini cukup jelas untuk memberitahu orang luar garisan sebenar bagi DMSbs memandangkan kajian DMS sebelum ini kebanyakan tertumpu di DMKch dan DMSb.

Kajian ini akan memberi kesan dalam bidang pendidikan dengan memperluaskan kajian fonologi DMS secara penyelidikan ilmiah. Jika diteliti, kajian sebelum ini hanya mengkaji satu dialek atau bahasa sahaja, namun kajian ini telah memperlihatkan perbezaan antara DMSbs dan DMKch dengan menganalisis bunyi-bunyi bahasa yang terdapat dalam dua dialek sekaligus. Selain itu, kajian ini mampu menampung kelompangan kajian – kajian yang lepas. Memandangkan kajian DMSbs ini suatu kajian yang masih segar dan data yang agak terhad, oleh itu kajian ini telah dilakukan untuk memperluaskan data DMSbs. Seperti yang telah dibincangkan dalam bab sebelum ini, terdapat kajian yang sudah tidak relevan kerana ciri – ciri DMSbs yang sudah tidak dituturkan lagi pada masa sekarang. Justeru, kajian ini secara tepat telah memperbaharui data dalam kajian DSMbs dan dalam masa yang sama meningkatkan nilai kajian DMS dari segi fonologi dengan lebih tinggi.

5.4 Hala Tuju Kajian Akan Datang

Kajian ini diharapkan akan membantu kajian – kajian pada masa akan datang dalam bidang fonologi khususnya di Sarawak. Teori linguistik deskriptif yang diaplikasikan dalam kajian ini bersesuaian untuk mengkaji bahasa atau dialek yang belum pernah dikaji dan belum mempunyai data korpus. Kajian ini telah memperkenalkan asas struktur bunyi bahasa dalam DMSbs, justeru kajian ini dianggap sebagai langkah awal sebagai rujukan dan panduan untuk meningkatkan kualiti kajian seterusnya.

Selain itu, kajian ini boleh dilanjutkan kepada skop yang lebih luas. Hal ini demikian kerana, kajian ini hanya mengenal pasti bunyi-bunyi fonem dan memperlihatkan perbezaan fonologi secara deskriptif dalam DMSbs dan DMKch. Dengan adanya kajian fonologi deskriptif ini, diharapkan boleh menyumbang idea kepada kajian yang akan datang agar mengkaji aspek-aspek bunyi bahasa yang lebih luas atau menggunakan teori – teori lain seperti teori fonologi generatif dan sistematik.

5.5 Kesimpulan

Bab ini telah merumuskan keseluruhan kajian dari segi tujuan, latar belakang, metodologi yang digunakan dan dapatan kajian serta perbincangan kajian untuk masa hadapan. Kajian ini justeru telah menjawab persoalan dan mengisi kelompangan kajian-kajian lepas. Diharapkan kajian ini dapat memberi impak yang besar dalam bidang fonologi khususnya dalam DMS dan berguna untuk meningkatkan mutu dan kualiti kajian yang akan datang.

RUJUKAN

Abdul Hamid Ahmad. (1993). *Fonologi Bahasa Sungai di Sabah*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Ajid Che Kob. (2008). Subklasifikasi dialek Melayu Patani-Kelantan-Terengganu: Satu Analisis Kualitatif. *Jurnal Melayu*. 3, 19-51.

Arbak Othman. (1973). *Permulaan Ilmu Linguistik*. Kuala Lumpur: Sarjana Enterprise.

Asmah Haji Omar, *Linguistik Deskriptif Dan Tradisi Lisan* dlm. Seminar Pusat Pengumpulan, Pengajian dan Penggunaan Tradisi Lisan, Universiti Malaya, pada 29-31 Mac 1973

Asmah Haji Omar. (1981). *The Iban Langugae of Sarawak, A Grammatical Description*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Asmah Haji Omar. (1995). *Rekonstruksi Fonologi Bahasa Melayu Induk*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pusaka.

Asmah Haji Omar. (2006). (Ed.). *Bahasa Mah Meri*. Kuala Lumpur: Penerbit Universiti Malaya.

Asmah Haji Omar. (2008a). *Susur Galur Bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Asmah Haji Omar. (2008b). *Kaedah Penyelidikan Bahasa di Lapangan*. (Edisi ke-2). Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Asmah Haji Omar dan Rosline Sandai. (2012). *Fonologi Bahasa Iban*. Tanjong Malim: Penerbit Universiti Pendidikan Sultan Idris.

Bloomfield, L. (1933) *Bahasa*. (Terj.) Alias Mahpol, Kamaruzaman Mahayiddin dan Noor Ein Mohd. Nor (1992). Bahasa. Dewan Bahasa dan Pustaka: Kuala Lumpur.

Bloomfield, L. (1964). *Language*. Delhi: Motilal Banarsidass.

Chaiyarana, P.M. (2006). *Pengenalan Fonetik dan Fonologi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Chong Shin. (2006). Bahasa Iban dan dialek Melayu di Saribas. *Sarawak Museum Journal*. Vol LXII No. 83 (New Series).

Chong Shin. (2009). Dialek-dialek Melayu di Lembah Baram. *International Journal of The Malay World and Civilization* 27:2, hlm. 59-71.

Chong Shin (2015). Kajian Dialek Melayu di Lembah Sungai Krian: Variasi Melayu Saribas atau Rejang? *Jurnal Bahasa*, 15 (1), pp 63.

Collins, J. T. (1987). *Dialek Melayu Sarawak*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Crystal, D. (2009). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Hoboken, NJ, US: Blackwell Publishing.

Gay, L. R., Mills, G. E., & Airasian, P. W. (2011). *Educational Research: Competencies For Analysis and Applications* (Tenth Edition). United States of America: Pearson Education.

Jones, D. (1956). *Outline of English Phonetics*. Cambridge: W. Heffer & Sons Ltd.

Jones, D. (1969). *An Outlines Of English Phonetics*. Cambridge: W. Heffer & Sons Ltd.

Kamus Dewan Edisi Keempat (2016). Kuala Lumpur. Dewan Bahasa dan Pustaka.

Khairul Suboh. (2013). Diambil daripada <http://khairuloneband.blogspot.my/2013/02/sebuah-daerah-bernama-debak.html>

Madzhi Johari. (1988). *Fonologi dialek Melayu Kuching*, Sarawak. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Noor Azureen Hamid, Sharifah Raihan Syed Jaafar dan Tajul Arifin Kassin. (2016). Sistem Fonologi Dialek Melayu Saribas berasaskan Fonologi Generatif. *Jurnal Bahasa*. (1). Hlm-3.

Noor Azureen Hamid dan Sharifah Raihan Syed Jaafar. (2017). Asimilasi Homorganik Nasal Dialek Melayu Saribas. *Gema Online Journal of Language Studies*. Vol 17(2). Hlm-176.

Nor Hashimah Jalaluddin. (2007). *Asas Fonetik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Pei, Mario. (1965). *Invitation to Linguistics*. New York: Doubleday & Company Inc. Garden City.

Pike. (1968). *Phonemics*. Ann Arbor: University of Michigan Press.

Portal Rasmi Bahagian Betong. (2017).

http://www.betong.sarawak.gov.my/modules/web/pages.php?mod=micro&sub=micro_page&id=73&site=betongdo&menu_id=0&sub_id=135

Portal Rasmi Bahagian Kuching. (2017).

<http://www.kuching.sarawak.gov.my/page-0-14-60-Sejarah-Kuching.html>

Rahani Hosin. (2007). *Varian Melayu Di Lembangan Batang Saribas: Satu Penelitian Dialek Geografi*. (Tesis Ijazah Doktor Falsafah). Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi.

Robins, R.H. (1964). *General Linguistics: An Introductory Survey*, Longmans, Green and Co. Ltd, London

Sabitha Marican. (2015). *Kaedah Penyelidikan Sains Sosial*. Petaling Jaya, Selangor. Pearson Prentice Hall.

Salbia Hassan. (2010, Januari). Morfologi: Analisis Produktiviti Prefiks Dialek Melayu Sarawak. Kertas dibentangkan di Conference: Seminar Internasional Hari Bahasa Ibu 2010: Menyelamatkan Bahasa Ibu Sebagai Kekayaan Budaya Nasional, Balai Bahasa Bandung. Malaysia

Salbia Hassan. (2015). Sistem Vokal Dialek Melayu Kabong, Sarawak. *Jurnal Bahasa*. (1). Hlm- 88.

Salbia Hassan. (2016). *Kajian Fonologi Dialek Melayu Kabong*. Universiti Malaya Kuala Lumpur. Dari http://studentsrepo.um.edu.my/7071/1/SALBIA_BINTI_HASSAN.pdf

Suraya Chapakiya. (2014). *Asas Linguistik*. Selangor. PTS Akademia.

Tajul Aripin Kassin, 2000. “*The Phonological Word in Standard Malay*”. Disertasi PhD. University of Newcastle, Newcastle.

Taylor, S. J., & Bogdan, R. (1984). *Introduction to Qualitative Research Methods: The Search for Meanings* (2nd ed). Toronto, Canada: John Wiley and Sons.

LAMPIRAN A

Lambang Fonetik Antarabangsa (International Phonetic Alphabet, IPA)

THE INTERNATIONAL PHONETIC ALPHABET (revised to 1993)

CONSONANTS (PULMONIC)

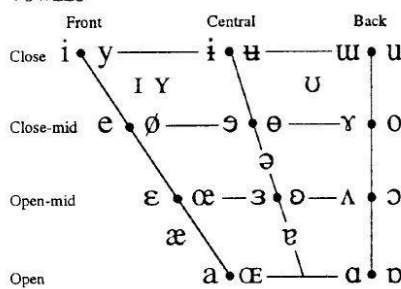
	Bilabial	Labiodental	Dental	Alveolar	Postalveolar	Retroflex	Palatal	Velar	Uvular	Pharyngeal	Glottal
Plosive	p b			t d		ʈ ɖ	c ɟ	k ɡ	q ɢ		ʔ
Nasal	m	ɱ		n		ɳ	ɲ	ŋ	ɴ		
Trill	ʙ			r					ʀ		
Tap or Flap				ɾ		ɽ					
Fricative	ɸ β	f v	θ ð	s z	ʃ ʒ	ʂ ʐ	ç ʝ	x ɣ	χ ʁ	ħ ʕ	h ɦ
Lateral fricative				ɬ ɮ							
Approximant		ʋ		ɹ		ɻ	j	ɰ			
Lateral approximant				l		ɭ	ʎ	ʟ			

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a voiced consonant. Shaded areas denote articulations judged impossible.

CONSONANTS (NON-PULMONIC)

Clicks	Voiced implosives	Ejectives
⦿ Bilabial	ɓ Bilabial	as in:
Dental	ɗ Dental/alveolar	p' Bilabial
! (Post)alveolar	ɟ Palatal	t' Dental/alveolar
≠ Palatoalveolar	ɡ Velar	k' Velar
Alveolar lateral	ɠ Uvular	s' Alveolar fricative

VOWELS

Where symbols appear in pairs, the one to the right represents a rounded vowel.

OTHER SYMBOLS

ʍ Voiceless labial-velar fricative	ɕ ʑ Alveolo-palatal fricatives
ʋ Voiced labial-velar approximant	ɭ Alveolar lateral flap
ɥ Voiced labial-palatal approximant	ɧ Simultaneous ʃ and x
ʜ Voiceless epiglottal fricative	Affricates and double articulations can be represented by two symbols joined by a tie bar if necessary.
ʢ Voiced epiglottal fricative	
ʡ Epiglottal plosive	

k͡p t͡s

SUPRASEGMENTALS

	TONES & WORD ACCENTS
ˈ Primary stress	LEVEL
ˌ Secondary stress	or Extra high
ː Long	é High
ˑ Half-long	ē Mid
ˑ Extra-short	è Low
· Syllable break	ˑ Extra low
ˌ Minor (foot) group	ˑ Downstep
ˌ Major (intonation) group	ˑ Upstep
ˌ Linking (absence of a break)	ˑ Global rise etc.
	ˑ Global fall

DIACRITICS

Diacritics may be placed above a symbol with a descender, e.g. ɲ̥

◌ Voiceless	◌ Breathily voiced	◌ Dental
◌ Voiced	◌ Creaky voiced	◌ Apical
◌ Aspirated	◌ Linguolabial	◌ Laminal
◌ More rounded	◌ Labialized	◌ Nasalized
◌ Less rounded	◌ Palatalized	◌ Nasal release
◌ Advanced	◌ Velarized	◌ Lateral release
◌ Retracted	◌ Pharyngealized	◌ No audible release
◌ Centralized	◌ Velarized or pharyngealized	
◌ Mid-centralized	◌ Raised	
◌ Syllabic	◌ Lowered	
◌ Non-syllabic	◌ Advanced Tongue Root	
◌ Rhoticity	◌ Retracted Tongue Root	

(Sumber dipetik dan diubahsuai daripada Google Image)

LAMPIRAN B

Data Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak)

1. Domain kata kerja

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSbs			
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Lari	/bəkot/	/bəkot/	/bəyəkot/	/bəkot/
2. Masak	/mbasak/	/mbasak/	/dʒəyan/	/mbasak/
3. Suruh	/ɲuyoh/	/ɲuyoh/	/ɲuyoh/	/ɲuyoh/
4. Cakap	/bəkəlaka/	/bəkəlaka/	/bəkəlaka/	/bəkəlaka/
5. Beritahu	/padah/	/padah/	/padah/	/padah/
6. Pakai	/make/	/make/	/make/	/make/
7. Jahit	[dʒaʔit]	[dʒaʔit]	[dʒaʔit]	[dʒaʔit]
8. Jalan	/dʒalan/	/dʒalan/	/dʒalan/	/dʒalan/
9. Potong	/potoŋ/	/potoŋ/	/potoŋ/	/potoŋ/
10. Nangis	/naŋis/	/naŋis/	/naŋis/	/naŋis/
11. Tidur	[tidu ^w a]	[tidu ^w a]	[tidu ^w a]	[tidu ^w a]
12. Baca	/mbaʃo/	/mbaʃo/	/mbaʃo/	/mbaʃo/
13. Tulis	/nulis/	/nulis/	/nulis/	/nulis/
14. Nyanyi	/lagu/	/bəlagu/	/lagu/	/lagu/
15. Minum	/minum/	/minum/	/minum/	/minum/
16. Pegi	/pəgi/	/pəgi/	/pəgi/	/pəgi/
17. Ambil	/ambiʔ/	/ambiʔ/	/ambiʔ/	/ambiʔ/
18. Beri	/mbəyiʔ/	/mbəyiʔ/	/mbəyiʔ/	/mbəyiʔ/
19. Kacau	/kaʃɔ/	/kaʃɔ/	/kaʃɔ/	/kaʃɔ/
20. Jerit	/nəyajis/	/nəyajis/	/nəyajis/	/nəyajis/
21. Marah	/muɣas/	/muɣas/	/muɣas/	/muɣas/
22. Sapu	/ɲapu/	/ɲapu/	/ɲapu/	/ɲapu/
23. Bangun	/baŋun/	/baŋun/	/baŋun/	/baŋun/

24. Buang air kecil	/kəməh/	/kəməh/	/kəməh/	/kəməh/
25. Buang air besar	/bəyaʔ/	/bəyaʔ/	/bəyaʔ/	/bəyaʔ/
26. Menyelam	/nəlam/	/nəlam/	/nəlam/	/nəlam/
27. Kayuh	/kajoh/	/kajoh/	/kajoh/	/kajoh/
28. Toleh	/siŋɔ/	/siŋɔ/	/siŋɔ/	/siŋɔ/
29. Lupa	/lupaʔ/	/lupaʔ/	/lupaʔ/	/lupaʔ/
30. Mengira	/ŋiɣɔ/	/ŋiɣɔ/	/ŋiɣɔ/	/ŋiɣɔ/
31. Jatuh	/susuʔ/	/susuʔ/	/susuʔ/	/susuʔ/
32. Berenang	/gənaŋ/	/gənaŋ/	/gənaŋ/	/gənaŋ/
33. Timbul	/timboy/	/timboy/	/timboy/	/timboy/
34. Tersedak	/mpusak/	/mpusak/	/mpusak/	/mpusak/
35. Tunjuk	/tundʒək/	/tundʒək/	/tundʒək/	/tundʒək/
36. Basuh	/mbasoh/	/mbasoh/	/mbasoh/	/mbasoh/
37. Goreng	/goɣeŋ/	/goɣeŋ/	/goɣeŋ/	/goɣeŋ/
38. Garu	/gayuʔ/	/gayuʔ/	/gayuʔ/	/gayuʔ/
39. Gaul	/kuyak/	/kuyak/	/kuyak/	/kuyak/

2. Domain kata adjektif

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSbs			
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Kurus	/kuyus/	/kuyus/	/kuyus/	/kuyus/
2. Gemuk	/gəmok/	/gəmok/	/gəmok/	/gəmok/
3. Panjang	/pandʒaŋ/	/pandʒaŋ/	/pandʒaŋ/	/pandʒaŋ/
4. Pendek	/pendeʔ/	/pendeʔ/	/pandak/	/pendeʔ/
5. Panas	/aŋat/	/aŋat/	/aŋat/	/aŋat/
6. Sejuk	/sədʒək/	/diŋin/	/sədʒək/	/sədʒək/

7. Siang	[siʔaŋ]	[siʔaŋ]	[siʔaŋ]	[siʔaŋ]
8. Malam	/malam /	/malam /	/malam /	/malam /
9. Cantik	/kaŋʔaʔ/	/kaŋʔaʔ/	/kaŋʔaʔ/	/kaŋʔaʔ/
10. Hodoh	[dʒaʔiʔ]	[dʒaʔiʔ]	[dʒaʔiʔ]	[dʒaʔiʔ]
11. Sihat	/sehat/	/sehat/	/sehat/	/sehat/
12. Baik	[baʔit]	[baʔit]	[baʔit]	[baʔit]
13. Sayang	/sajaŋ/	/sajaŋ/	/sajaŋ/	/sajaŋ/
14. Suka	/suko/	/suko/	/suko/	/suko/
15. Benci	/bəŋʔiʔ/	/bəŋʔiʔ/	/bəŋʔiʔ/	/bəŋʔiʔ/
16. Sombong	/lawa/	/lawa/	/lawa/	/lawa/
17. Laju	/ladʒu/	/ladʒu/	/ladʒu/	/ladʒu/
18. Jauh	/dʒaoh/	/dʒaoh/	/dʒaoh/	/dʒaoh/
19. Dekat	/dəkat/	/səmak/	/səmak/	/səmak/
20. Kaya	/kajɔ/	/kajɔ/	/kajɔ/	/kajɔ/
21. Miskin	/miskin/	/miskin/	/miskin/	/miskin/
22. Cepat	/taŋkas/	/taŋkas/	/taŋkas/	/taŋkas/
23. Sedap	/paman/	/paman/	/paman/	/paman/
24. Bosan	/lədʒuʔ/	/lədʒuʔ/	/lədʒuʔ/	/lədʒuʔ/
25. Pandai	/pande/	/pande/	/pande/	/pande/
26. Patah	/patah/	/patah/	/patah/	/patah/
27. Tumpul	/tumpoy/	/tumpoy/	/tumpoy/	/tumpoy/

3. Domain warna

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSbs			
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Hijau	/idʒɔ/	/idʒɔ/	/idʒɔ/	/idʒɔ/
2. Hitam	/itam/	/itam/	/itam/	/itam/
3. Putih	/puteh/	/puteh/	/puteh/	/puteh/
4. Merah	/miyah/	/miyah/	/miyah/	/miyah/
5. Biru	/biyu/	/biyu/	/biyu/	/biyu/

6. Kuning	/kunin/	/kunin/	/kunin/	/kunin/
-----------	---------	---------	---------	---------

4. Domain kelengkapan rumah

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSbs			
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Pintu	/kolaŋ/	/kolaŋ/	/kolaŋ/	/kolaŋ/
2. Pagar	/paga/	/paga/	/paga/	/paga/
3. Tingkap	/pəndʒan/	/pəndʒan/	/pəndʒan/	/pəndʒan/
4. Cermin	/tʃəmin/	/tʃəmin/	/tʃəmin/	/tʃəmin/
5. Jam	/dʒam/	/dʒam/	/dʒam/	/dʒam/
6. Televisyen	/tibi/	/tibi/	/tibi/	/tibi/
7. Pasu	/pasu/	/pasu/	/pasu/	/pasu/
8. Tong	/təŋ/	/təŋ/	/təŋ/	/təŋ/
9. Kipas	/kipas/	/kipas/	/kipas/	/kipas/
10. Lapik meja	/lapit medʒo/	/lapit medʒo/	/lapit medʒo/	/lapit medʒo/
11. Beg	/bek/	/bek/	/bek/	/bek/
12. Baju	/badʒu/	/badʒu/	/badʒu/	/badʒu/
13. Seluar	[lɔ ^w a]	[lɔ ^w a]	[lɔ ^w a]	[lɔ ^w a]
14. Sudu	/suduʔ/	/suduʔ/	/suduʔ/	/suduʔ/
15. Kualiti	/kəli/	/kəli/	/kəli/	/kəli/
16. Pinggan	/tapak/	/tapak/	/tapak/	/tapak/
17. Mangkuk	/maŋkok/	/maŋkok/	/maŋkok/	/maŋkok/
18. Periuk	[pi ^j ək]	[pi ^j ək]	[pi ^j ək]	[pi ^j ək]
19. Piring	/tʃan/	/tʃan/	/tʃan/	/tʃan/
20. Senduk	/səndək/	/səndək/	/səndək/	/səndək/
21. Pisau	/pisoʔ/	/pisoʔ/	/pisoʔ/	/pisoʔ/
22. Lesung batu	/ləsoŋ batu/	/ləsoŋ batu/	/ləsoŋ batu/	/ləsoŋ batu/
23. Peti ais	/ti ajis/	/ti ajis/	/ti ajis/	/ti ajis/

24. Gelas	/ɣəlas/	/ɣəlas/	/ɣəlas/	/ɣəlas/
25. Ketel	[ketiʲa]	[ketiʲa]	[ketiʲa]	[ketiʲa]
26. Cawan	[ʃaŋkiʲa]	[ʃaŋkiʲa]	[ʃaŋkiʲa]	[ʃaŋkiʲa]
27. Jag	/dʒak/	/dʒak/	/dʒak/	/dʒak/
28. Belanga	/bəɣaŋaʔ/	/bəɣaŋaʔ/	/bəɣaŋaʔ/	/bəɣaŋaʔ/
29. Acuan	[puʷan]	[puʷan]	[puʷan]	[puʷan]
30. Meja	/medʒo/	/medʒo/	/medʒo/	/medʒo/
31. Kerusi	/kəsi/	/kəsi/	/kəsi/	/kəsi/
32. Parang	/paɣaŋ/	/paɣaŋ/	/paɣaŋ/	/paɣaŋ/
33. Penyodok	/pəɲodoʔ/	/pəɲodoʔ/	/pəɲodoʔ/	/pəɲodoʔ/
34. Bakul	/bakaʔ/	/bakaʔ/	/bakaʔ/	/bakaʔ/
35. Mesin	/indʒen/	/indʒen/	/indʒen/	/indʒen/
36. Penyepit	/pəɲəpit/	/pəɲəpit/	/pəɲəpit/	/pəɲəpit/
37. Pamarut	/baɣut/	/baɣut/	/baɣut/	/baɣut/
38. Tukul	/tukoy/	/tukoy/	/tukoy/	/tukoy/
39. Almari dapur	/sep/	/sep/	/sep/	/sep/
40. Tilam	/tilam/	/tilam/	/tilam/	/tilam/
41. Almari	/dʒəmayi/	/dʒəmayi/	/dʒəmayi/	/dʒəmayi/
42. Lampu	/lampɔ/	/lampɔ/	/lampɔ/	/lampɔ/
43. Dulang	/talam/	/talam/	/talam/	/talam/
44. Langsir	[tabiʲa]	[tabiʲa]	[tabiʲa]	[tabiʲa]
45. Papan pemotong	/ənkalan/	/ənkalan/	/ənkalan/	/ənkalan/
46. Cangkul	/ʃaŋkoy/	/ʃaŋkoy/	/ʃaŋkoy/	/ʃaŋkoy/
47. Bantal	/bantay/	/bantay/	/bantay/	/bantay/
48. Selimut	/kumbuʔ/	/kumbuʔ/	/kumbuʔ/	/kumbuʔ/
49. Dapur	[dapuʷa]	[dapuʷa]	[dapuʷa]	[dapuʷa]

5. Domain buah/sayur

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSbs			
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Nanas	/nanas/	/nanas/	/nanas/	/nanas/
2. Tembikai	/maŋkə/	/maŋkə/	/maŋkə/	/maŋkə/
3. Rambai	/ɣambe/	/ɣambe/	/ɣambe/	/ɣambe/
4. Petola	/tolə/	/tolə/	/tolə/	/tolə/
5. Cangkok manis	/tʃaŋkək/	/tʃaŋkək/	/tʃaŋkək/	/tʃaŋkək/
6. Rebung	/ɣəbɔŋ/	/ɣəbɔŋ/	/ɣəbɔŋ/	/ɣəbɔŋ/
7. Daun sabong	[da ^w un sabɔŋ]	[da ^w un sabɔŋ]	[da ^w un sabɔŋ]	[da ^w un sabɔŋ]
8. Sayur	[saju ^w a]	[saju ^w a]	[saju ^w a]	[saju ^w a]
9. Kelapa	[niju ^w a]	[niju ^w a]	[niju ^w a]	[niju ^w a]
10. Nangka	/naŋkaʔ/	/naŋkaʔ/	/naŋkaʔ/	/naŋkaʔ/
11. Embawang	/mbaŋ/	/mbaŋ/	/mbaŋ/	/mbaŋ/
12. Mangga	/maŋgo/	/maŋgo/	/maŋgo/	/maŋgo/
13. Cempedak	/mbədak/	/mbədak/	/mbədak/	/mbədak/
14. Limau	/limə/	/limə/	/limə/	/limə/
15. Betik	/ɣoŋan/	/ɣoŋan/	/ɣoŋan/	/ɣoŋan/
16. Mengkudu	/ənkudu/	/ənkudu/	/ənkudu/	/ənkudu/
17. Dabai	/dabe/	/dabe/	/dabe/	/dabe/
18. Kembayau	/kəmbajaw/	/kəmbajaw/	/kəmbajaw/	/kəmbajaw/
19. Sukun	/sukun/	/sukun/	/sukun/	/sukun/
20. Ubi kayu	/bandɔŋ/	/bandɔŋ/	/bandɔŋ/	/bandɔŋ/
21. Kubai	/kubay/	/kubay/	/kubay/	/kubay/
22. Peria	[pi ^j aʔ]	[pi ^j aʔ]	[pi ^j aʔ]	[pi ^j aʔ]
23. Durian	[di ^j an]	[di ^j an]	[di ^j an]	[di ^j an]
24. Manggis	/maŋgis/	/maŋgis/	/maŋgis/	/maŋgis/
25. Rambutan	/mbutan/	/mbutan/	/mbutan/	/mbutan/
26. Jambu	/dʒambu/	/dʒambu/	/dʒambu/	/dʒambu/

27. Salak	/salak/	/salak/	/salak/	/salak/
28. Pucuk	/huʃok/	/huʃok/	/huʃok/	/huʃok/
29. Serap	/səʔap/	/səʔap/	/səʔap/	/səʔap/
30. Pucuk jampang	/huʃok ɟʌmpaŋ/	/huʃok ɟʌmpaŋ/	/huʃok ɟʌmpaŋ/	/huʃok ɟʌmpaŋ/
31. Midin	/bidin/	/bidin/	/bidin/	/bidin/
32. Paku pakis	/hubək/	/hubək/	/hubək/	/hubək/
33. Kangkung	/haŋkoŋ/	/haŋkoŋ/	/haŋkoŋ/	/haŋkoŋ/
34. Keladi	/kəladi/	/kəladi/	/kəladi/	/kəladi/
35. Umbut	/umbut/	/umbut/	/umbut/	/umbut/
36. Kacang	/katʃaŋ/	/katʃaŋ/	/katʃaŋ/	/katʃaŋ/
37. Jagung	/ɟʌgoŋ/	/ɟʌgoŋ/	/ɟʌgoŋ/	/ɟʌgoŋ/
38. Ciku	/ʃiku/	/ʃiku/	/ʃiku/	/ʃiku/
39. Langsung	/laŋsat/	/laŋsat/	/laŋsat/	/laŋsat/
40. Lobak	/lubaʔ/	/lubaʔ/	/lubaʔ/	/lubaʔ/
41. Pear	/lay/	/lay/	/lay/	/lay/
42. Nangka	/naŋkaʔ/	/naŋkaʔ/	/naŋkaʔ/	/naŋkaʔ/
43. Bendi	/ləy/	/ləy/	/ləy/	/ləy/
44. Kepayang	/paʃaŋ/	/paʃaŋ/	/paʃaŋ/	/paʃaŋ/
45. Kacang botol	/səpeʔet/	/səpeʔet/	/səpeʔet/	/səpeʔet/

6. Domain anggota badan

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSbs			
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Gusi	/gusiʔ/	/gusiʔ/	/gusiʔ/	/gusiʔ/
2. Telinga	/liŋɔ/	/liŋɔ/	/liŋɔ/	/liŋɔ/
3. Leher	/gəʔuʔ/	/gəʔuʔ/	/gəʔuʔ/	/gəʔuʔ/
4. Bahu	/bawu/	/bawu/	/bawu/	/bawu/

5. Tangan	/taŋan/	/taŋan/	/taŋan/	/taŋan/
6. Badan	/badan /	/badan /	/badan /	/badan /
7. Pusat	/pusat/	/pusat/	/pusat/	/pusat/
8. Jari	/dʒayɪʔ/	/dʒayɪʔ/	/dʒayɪʔ/	/dʒayɪʔ/
9. Kuku	/kuku/	/kuku/	/kuku/	/kuku/
10. Peha	/pəhɔ/	/pɔ/	/pəhɔ/	/pəhɔ/
11. Lutut	/lutut/	/palaʔ tut/	/lutut/	/lutut/
12. Kaki	/kaki/	/kaki/	/kaki/	/kaki/
13. Mulut	/mulut/	/mulut/	/mulut/	/mulut/
14. Muka	/muko/	/muko/	/muko/	/muko/
15. Rambut	/ɣambut/	/ɣambut/	/ɣambut/	/ɣambut/
16. Kepala	/palaʔ/	/palaʔ/	/palaʔ/	/palaʔ/
17. Mata	/matɔ/	/matɔ/	/matɔ/	/matɔ/
18. Kening	/bulu bansu/	/bulu bansu/	/bulu bansu/	/bulu bansu/
19. Hidung	/idɔŋ/	/idɔŋ/	/idɔŋ/	/idɔŋ/
20. Lidah	/lidah/	/lidah/	/lidah/	/lidah/
21. Siku	/siku/	/siku/	/siku/	/siku/
22. Lengan	/ɣəŋan/	/ɣəŋan/	/ɣəŋan/	/ɣəŋan/
23. Dahi	[daʔi]	[daʔi]	[daʔi]	[daʔi]
24. Pipi	/pipi/	/pipi/	/pipi/	/pipi/
25. Tapak kaki	/tapak kaki/	/tapak kaki/	/tapak kaki/	/tapak kaki/
26. Misai	/somet/	/somet/	/somet/	/somet/
27. Tumit kaki	/tigaʔ/	/tigaʔ/	/tigaʔ/	/tigaʔ/
28. Buku lali	/kuʔ ali/	/kuʔ ali/	/kuʔ ali/	/kuʔ ali/

7. Domain Haiwan

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSBs
---------------	--

	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Ayam	/manoy/	/manoʔ/	/manoʔ/	/manoʔ/
2. Itik	/bebek/	/gebek/	/bebek/	/bebek/
3. Burung	/buyoŋ/	/buyoŋ/	/buyoŋ/	/buyoŋ/
4. Monyet	/kəyaʔ/	/kəyaʔ/	/kəyaʔ/	/kəyaʔ/
5. Singa	/siŋo/	/siŋo/	/siŋo/	/siŋo/
6. Biawak	/bejak/	/bejak/	/bejak/	/bejak/
7. Kura- kura	/kuʔaʔ/	/kuʔaʔ/	/kuʔaʔ/	/kuʔaʔ/
8. lipas	/lɛpɛh/	/lɛpɛh/	/lɛpɛh/	/lɛpɛh/
9. Kerbau	/kəbɔ/	/kəbɔ/	/kəbɔ/	/kəbɔ/
10. Kambing	/kambin/	/kambin/	/kambin/	/kambin/
11. Lembu	/sapi/	/sapi/	/sapi/	/sapi/
12. Buaya	[boʔaʔ]	[boʔaʔ]	[boʔaʔ]	[boʔaʔ]
13. Penyu	/pəɲuʔ/	/pəɲuʔ/	/pəɲuʔ/	/pəɲuʔ/
14. Anjing	/asuʔ/	/asuʔ/	/asuʔ/	/asuʔ/
15. Harimau	/ɣimɔ/	/ɣimɔ/	/ɣimɔ/	/ɣimɔ/
16. Kucing	/pusaʔ/	/pusaʔ/	/pusaʔ/	/pusaʔ/

8. Domain lain lain

Bahasa Melayu	Dialek Melayu Sarawak Saribas (Daerah Debak) DMSbs			
	Informan 1	Informan 2	Informan 3	Informan 4
1. Orang	/uʔaŋ/	/uʔaŋ/	/uʔaŋ/	/uʔaŋ/
2. Air	[ajiʔ]	[ajiʔ]	[ajiʔ]	[ajiʔ]
3. Kapal	/kapay/	/kapay/	/kapay/	/kapay/
4. Telur	[təluʔa]	[təluʔa]	[təluʔa]	[təluʔa]
5. Botol	/botoy/	/botoy/	/botoy/	/botoy/
6. Kedai	/kədəɛ/	/kədəɛ/	/kədəɛ/	/kədəɛ/